

TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURĂ
POPORULUI ROMÂN.

Nr. VI.

Sibiiu, Novembre — Decembre 1902.

An. XXXIII.

UNIFICAREA ORTOGRAFIEI ȘI LIMBEI LITERARE.

„... Cugetările cele mai mărețe ale omenirii, ideile cele mai mântuitoare pentru națiuni, s'au ivit mai adese sub forma măiestreață și atrăgătoare a literaturii.“
Odobescu.

La îndemnul zelosului vicepresident al „Asociațiunii“ și la cererea biroului acesteia, comitetul ei central a recercat Secțiunea literară prin o decisiune din 19 Febr. a. c., să studieze chestiunea unificării ortografiei și a limbei noastre literare și să înainteze în acest obiect propuneri concrete la proxima ședință plenară a Secțiunilor științifice-literare.

Cetitorii acestei reviste au putut afla din rapoartele publicate de noi, în deosebi din cele cuprinse în fascicolul pro Iulie — August al „Transilvaniei“ și „Analelor“, că Secțiunea literară s'a conformat acestei însărcinări cu o conștiințioasă și merită toată recunoștința, și că pe baza studiilor serioase ce le-a făcut, ședința plenară a Secțiunilor din Iulie a. c. a și putut delibera asupra acestei chestiuni de mare interes pentru înaintarea culturală a poporului nostru.

Ținem de prisos a recapitula la acest loc desbaterile și hotărârile ce au urmat în această chestiune. Cetitorii noștri le pot găsi la locul indicat mai sus. Vom înșira aici numai acele dispozițiuni, prin cari se impun în special revistei noastre anumite îndatoriri pentru viitor.

Cu privire la *unificarea ortografiei* Secțiunea literară a primit însărcinarea, să compună un îndreptar practic, care în ordine sistematică să expună regulile ortografice stabilite de Academia Română, împreună cu întregirile și explicațiunile necesare, ca după publicarea acestui îndreptar, Asociațiunea nu numai să

introducă în publicațiunile sale proprii această ortografie, ci să intrevină și la toate locurile competente, cari ar pute conlucra la introducerea exclusivă a acestei ortografii în întreaga noastră producțiune literară și chiar și în întreg învățământul românesc din țeară.

Sperăm că Secțiunea literară, care a desvoltat în această chestiune dela început o activitate atât de mănoasă, ne va da îndreptarul amintit în timp cât mai apropiat, și astfel și revista noastră va pute introduce ortografia acceptată de plenul Secțiunilor încă cu începutul anului viitor.

În chestiunea *îndreptării și unificării limbei noastre literare* s'a luat între altele dispozițiunea, ca tot sub conducerea și controlul Secțiunii literare, să se deschidă în „Transilvania“ o rubrică specială, în care să se înșire cuvintele și frazele ce se întrebuintează în mod greșit în literatura noastră și să se indice totodată expresiunile cu cari acelea ar trebui înlocuite.

Aceste sunt dispozițiunile ședinței plenare a Secțiunilor, cari privesc deadreptul revista noastră, și căror vom ave să ne conformăm în viitor.

Înainte de ce ne am apuca însă de acest lucru, credem că va fi bine să ne lămurim pe deplin asupra tuturor faselor chestiunii ce ne preocupă, și în deosebi să căutăm a stabili în primul rând, dacă și intru cât există preste tot necesitatea de a începe o acțiune în direcțiunea arătată, și la cas dacă răspunsul ce ni-l vom da la această întrebare va fi afirmativ, să precisăm mai de aproape căile și mijloacele prin cari vom pute ajunge în acest obiect la rezultate reale.

Chestiunea nu este nouă. Neajunsurile cari au adus-o acum din nou la ordinea zilei au fost resimțite în cercurile cărturarilor nostri încă înainte cu mai multe decenii și este un fapt de remarcat, că una dintre cele d'întâi chestiuni de cari s'a ocupat Asociațiunea noastră îndată după înființarea ei, a fost chiar unificarea ortografiei și îndreptarea limbei noastre literare. Deja la a II adunare generală a Asociațiunii, ținută la anul 1862 în Brașov, s'a luat în această privință o întreagă serie de hotăriri. De atunci au trecut patru decenii, fără ca dorințele exprimate cu acea ocasiune să se fi putut

realiza și fără ca Asociațiunea ca atare să ne fi putut aduce mai aproape de ținta urmărită.

Explicațiunea acestui fapt credem că în mare parte este a se căuta în împrejurarea, că Asociațiunea noastră până de curând numai după nume a fost o corporațiune literară, căci organizațiunea ei din trecut, basată nu pe cualificațiunea ci exclusiv numai pe contribuiriile bănesci ale membrilor săi, a exchis chiar și posibilitatea, ca ea să desvoalte o activitate serioasă și rodnică pe terenul literaturii.

Acest defect al organismului Asociațiunii noastre a fost delăturat după înființarea Secțiunilor științifice-literare, prin cari ea a fost înzestrată cu un nou organ capace de a lua asupra-și rolul și agendele unei corporațiuni literare.

Această completare a organismului Asociațiunii noastre justifică deci pe deplin readucerea la ordinea dîlei în sinul ei a vechii chestiuni a unificării ortografiei și îndreptării limbei literare, și astfel credem că *competența* Asociațiunii, de a inaugura o nouă acțiune în direcțiunea arătată, nu se va pute trage la îndoială.

Necesitatea acestei acțiuni de asemenea credem că este în general recunoscută. Ne dovedesce aceasta și faptul îmbucurător, că inițiativa Asociațiunii a întimpinat atît dincoace cât și dincolo de Carpați un viu resunet și interes, și că vocile ce s'au ridicat în această chestiune, aproape fără excepțiune au recunoscut, că este timpul suprem a împiedeca cel puțin pentru viitor desvoltarea cu totul izolată a limbii noastre literare, dacă nu voim să ajungem ca — după cum de mult a dîs unul dintre cei mai mari literați ai neamului nostru, — cu timpul „Românii de dincolo și de dincoaci de Carpați să se înțeleagă între sine așa de puțin cât și Spaniolii cu Portughezii“.

Nu ne putem închipui Român cult și de bună credință, care să nu cunoască și recunoască neajunsurile ce există astăzi la noi cu privire la mersul desvoltării limbei noastre literare și nu credem că pe terenul înaintării noastre culturale să poată fi o dorință și pornire mai justă și îndreptățită decât delăturarea acelor neajunsuri. Căci până 'n dîia de astăzi n'au pierdut nimic din însemnătatea lor cuvintele ce marele Cipariu le a rostit la 1862 în Brașov, când chiar din incidentul desbate-

rilor referitoare la unificarea ortografiei și limbei literare, a dis: „Precum toți suntem de un sânge, toți ne-am îndulcit dela sinul mamei noastre cu aceleași cuvinte dulci, toți ne suntem frați, — ori-cât ne despart munții și văile și ori-cât ne împart stările politice și confesiunile religioase, — tot numai una să fim, o națiune, o limbă, o literatură. Și dacă pe alt câmp Românul e tăiat în bucăți și purcede pe căi diferite, une-ori cu totul contrarii, dar cel puțin în literatură, în pașii către cultură, numai un corp și un suflet să fie. Atunci ori-ce despărțiri politice, sociale și religioase ne vor tăia dela olaltă, dar spiritul națiunii și geniul român va tinde aripile sale peste toți fiii lui Traian și-i va ține legați întru legăturile păcii, frăției și unității naționale“. —

După aceste pentru noi întreaga chestiune se reduce la precisarea și alegerea căilor și mijloacelor celor mai corespunzătoare pentru realizarea scopului ce urmărim. În această privință opiniile diferă încă foarte mult, dar ori-cât de numeroase și diferite ar fi propunerile lansate pân' acum, credem că nici pe departe nu exhaustează chestiunea, și că experiențele practice ce le vom face în decursul acțiunii inaugurate, ne vor arăta calea adevărată și poate cu totul nouă, pe care ne vom pute apropia de ținta noastră.

Cu toate aceste discuțiunea viuă și serioasă ce a urmat în această chestiune în publicistica de dincoace și dincolo de Carpați, ne va pute da îndrumări foarte prețioase, și vocile ce din incidentul inițiativei luate de Asociațiune s'au ridicat atât *pro* cât și *contra*, vor pute contribui în măsură mare la clarificarea cât mai deplină a chestiunii.

Credem deci, că nu putem servi cauza ce ne preocupă mai bine, decât dacă vom pune deocamdată la o parte vederile noastre individuale, — și vom inaugura în acest organ acțiunea plănuită prin publicarea la un loc a articolelor apărute în diferitele diare și reviste românesce asupra acestei chestiuni.

În colecțiunea ce urmează, cetitorii nostri vor găsi în întregimea lor nu numai opiniile ce aproabă inițiativa Asociațiunii, ci și vederile contrare, căror intenționat le am dat locul cuvenit, ca prin aceasta să contribuim la lămurirea cât mai aprofundată a chestiunii. N'am făcut deci alegerea arti-

coleur ce urmează din punctul de vedere dacă consimțim ori nu cu cuprinsul lor, ci dăm totul ce am găsit că stă la nivelul unei discuțiuni literare demne și serioase.

* * *

I. „**Epoca**“ din București a publicat la 7/20 Martie a. c. următorul articol intitulat: „*O reformă*“.

O veste, merită să umple de bucurie inima tuturor Românilor: comitetul central al „Asociațiunei pentru cultura și literatura Românilor din Transilvania și Ungaria“, în ședința sa dela 19 Februarie a însărcinat secțiunea sa literară cu elaborarea unui proiect de unificare a limbei literare cu limba scrisă în regatul României. — Aflăm că în acest scop mai mulți din bărbații noștri competenți vor fi consultați pentru punerea în practică a acestui plan.

Această reformă va însemna o eră nouă în cultura fraților noștri de acolo și generațiunile viitoare vor păstra o vie recunoștință aceloră, cari prevădând calea adevărată a culturii naționale, doresc să rupă cu spiritul unilateral și exclusivist din trecut.

Să scie, că Românii din Austro-Ungaria, sub influența limbilor germană și maghiară, 'și-au făurit o limbă literară sui generis, artificială, care e absolut neînțeleasă pentru noi, născuți și crescuți în România liberă. De câte ori nu trebuie să alergăm la pretenia vre-unui Ardelean, spre a ne lămuri un apel, o publicație, ce ne vine de dincolo de munți?

Cine dintre noi ar putea să spună ce însemnează cuvinte, ca: conclud, a transpune, a repăși, a conturba; sau expresiuni, ca: purtător de matricolă, magistratul 'l-a provocat (— somat) etc. Și ceea-ce e în adevărat ciudat, e că frații noștri, scriind astfel de galimatias, își închipuiesc, că scriu românește. Se cuvine deci toată lauda comitetului „Asociațiunii“ pentru curagiul acestei mărețe inițiative. Era și timpul să înceteze această intolerabilă stare de lucruri, căci ea înseamnă perpetuarea în sinul națiunii a două curențe de cultură absolut deosebite, care ar fi fost o barieră pusă în veci între frații de același sânge, de o miie de ori mai puternică decât munții și riurile.

Sunt ușor de prevădut greutățile, pe care le va întâmpina această reformă. Un rău învăț, când se învechesc, nu poate fi alungat într'o singură zi. Adevărul, fie el cât de evident, are nevoie de timp; căci deprinderea e a doua natură și natura cu greu se schimbă. Același lucru s'a întâmplat și cu ortografia. . .

Cine mai scrie azi în Transilvania: „tiap (țap), musica (mușcă)?“

Dar câtă cerneală a trebuit să curgă spre a face să triumfe fonetismul în scriere?

În anul 1866 dl T. Maiorescu, într'o operă magistrală, întreprinsese combaterea științifică a limbei literaților din Austro-Ungaria. Argumentațiunile marelui nostru critic erau destul de puternice. Cu toate acestea

au trecut ani de atunci, și dincolo de Carpați — în mare majoritate — se scrie și astăzi tot atât de rău. Unor astfel de reforme nu 'le-au fost de ajuns numai teoriile; le-a mai trebuit ceva: intervenirea oficialității.

De bună seamă comitetul „Asociațiunei“ a înțeles acest lucru, când a hotărît unificarea limbei literare oficialmente în toate lucrările ce privesc „Asociațiunea“. E singurul mijloc de a obține rezultate trainice. „Asociațiunea“, cu numeroasele ei secțiuni în toate părțile Transilvaniei și Ungariei, formând o adevărată Academie populară, dacă această reformă va prinde rădăcini în sinul ei, ea se va lăți încetul cu încetul și în lumea neoficială.

Ceea-ce teoria n'a putut face în curs de mai bine de un sfert de veac, practica va isbuti să facă în câți-va ani.

Fără îndoială, această reformă e un moment sublim în istoria culturai Românilor transcarpațini.

I. A. Basarabescu.

*

II. Același ziar scrie la 31 Martie sub titlul „*Noue orienturi*“ :

Pentru oamenii, cari vorbesc aceeași limbă, literatura națională e un patrimoniu de onoare, care trecând preste granițele politice, îi unesce într'o naționalitate puternică prin comunitatea sentimentului și a aspirațiunii. Astfel, în vechime Homer fusese legătura între Greci; Alexandru, învingătorul Atenienilor, era mândru de a împărți cu cei învinși adorația lui pentru Iliada. Vădurem unitatea Germaniei răsărind sub ochii nostri din admirațiunea comună ce suflarea germană păstra lui Schiller și lui Goethe. În lipsa unei capitale, Italia în cursul atâtor secole avé de capitală cultul lui Dante; iar' Biblia de 2000 de ani e singura patrie a unui neam fără țeară: poporul jidovesc.

Intre noi, soarta a pus barieră Carpații, dar' cugetul sboară preste piscuri de munți; despărțirea fizică nutresce dorul unirii de suflete. Bationeta gendarmului înăbușă strigătul dreptății, ordonanța solgăbirăului suprimă conștiințe, dar ei sunt neputincioși în fața admirațiunii noastre pentru creațiunile geniului românesc și nu pot împedeca se vibreze imnul „Deșteptării“ în fundul inimelor noastre.

Literatura e altarul, ai cărui preoți consacrați sunt bardii mari ai națiunii. Vocea lor propovăduesce cu o putere profetică, străbătând timp și spațiu. Limba lor e limba sacră ce răsună în templul închinat adevărului și frumosului. Ea oglindesce întregul trecut, precum și aspirațiunile viitoare ale rasei; este însași cuintesența felului ei de a simți și de a cugeta. Ce mână sacrilege, ce minte inconștientă s'ar puté atinge de acest odor?

Într'o țeară subjugată, primejdia cea mare nu e constrângerea corporală, neputința de acțiune, este constrângerea gândirii asupra căreia pe nesimțite, stăpânirea străină își imprimă stigmatul ei. Încetul cu încetul

ea învălue în mrejele ei cuvinte, expresii, frase întregi, precum țesăturile diafane de paianjăn învăluesc în bătaia soarelui musculițele.

În această situație critică se găsește Ardealul, unde încă astăzi o limbă așa ădă literară se sbate în mrejele străinismului.

Nu vreau să fac o recriminațiune Românilor de preste munți. Această stare de lucruri era fatală. Într-o vreme când civilizație proprie în România liberă nu exista, fiind-că ea însăși nu exista, Ardelenii, deșteptați prin împrejurări mai repede la o cultură erau siliți să-și creeze din ale lor pentru ai lor o limbă literară, purtătoarea acestei culturi. Le lipseau expresii, dar' în mintea lor se presenta imediat cuvântul german sau unguresc, cu puterea imperioasă a ideii ce vrea să se nască. Nu era timp de pierdut. Trebuia ales între un cuvânt latin aproape echivalent, sau un cuvânt românesc ce părea a traduce expresia. Astfel au vădut lumina ădilei cuvinte, ca: învățăcel (Lehrling; tanoncz), a repăși (zurücktreten; visszalép); sau pseudolatinisme ca pertractare finală; (Schlussverhandlung; végtárgyalás), a conturba (stören, zavar) și alte sute și sute de non-sensuri patente ce îmbogățeau ădilnic vocabularul ardelenesc.

În acest restimp, dincoace de Carpați, în însăși inima românismului, un regat liber răsare, țeară încălădită de soarele libertății, liberă în cugete și simțiri. În pornirea ei nesiluită spre civilizațiune, ea se desvoaltă conform instinctelor sale de rasă, călăduită în drumul ei anevoios de sora ei mai mare Francia. De atunci un sfert de secol se împlinesce. În cursul chiar al acestui an, sărbări grandioase se pregătesc a vesti lumei aniversarea acestui trecut scurt, dar' laborios al României moderne. Astăzi avem tot dreptul de-a vorbi de o cultură românească; nume ilustre de scriitori și învățați putem cita în toate activitățile minței omenesci.

În același timp dincolo de Carpați, cultura ibridă a fraților nostri se în vârtea în cercul vițios al neputinței sale inițiate. Progresele noastre culturale de 25 de ani pentru ei au rămas nule și neavenite. Închiși în zidurile lor chinezesci, ei continuau a se adăpa la izvorul gândirii maghiaro-nemțesci, făcând din corpul națiunii române imaginea unui corp straniu, în care ca și vulturul din pajura împărătească, bate o inimă și comandă două capete. Încă 25 de ani de asemenea separatism, și stăpânitorii maghiari vor fi sărbat triumful lor cel mai mare, triumful la care nici n'au visat.

Ne mângăe speranța că aceasta nu se va întâmpla.

Bărbații luminați, în mâinile cărora e încredințată soarta „Asociațiunii“ par a fi înțeles acest lucru. Comitetul central din Sibiu, în memorabila sa ședință dela 19 Februarie a. c. a decis căutarea mijloacelor de a unifica limba literară cu limba scrisă la noi, înlocuind expresiile și termenii nepotriviti cu firea limbei noastre.

Ziarele din capitală au vestit acest eveniment cu elogii cuvenite unei asemenea inițiative. Noi credem, că comitetul central 'și-a făcut simplul datoria căci ori-ce amânare echivala cu o crimă de les-națiune. Ii dorim din inimă un sfârșit bun pentru un început atât de bun.

III. Revista „Sămănătorul“ din Bucuresci publică sub titlul „Coarde simfioare“ următoarele:

Cam tot în același timp, poate chiar în aceeași zi, în care se scria pentru „Sămănătorul“ un articol, prin care se constata și se dovedea cum procesul de însăilare a unei limbi culte *sui generis* făurite după calapod latino-german ce a influențat sau direct sau prin mijlocire maghiară, a continuat și continuă încă, în parte, preste munți, cu toate luptele literare celebre ce s'au purtat, și cu toate strigătele de triumf ce au răsunat, exagerate chiar, în timpul din urmă, până la trecerea stindardului direcțiunii sănătoase în cultivarea limbii și literaturii române în mâinile celor criticați odinioară cu atât de multă și de dreaptă asprime, — cam tot în același timp, dicem, se ținea la „Asociațiunea pentru cultura și literatura Românilor din Transilvania și Ungaria“, cu reședința în Sibiiu, o ședință în care se hotăra „elaborarea unui proiect de unificare a limbii literare cu limba scrisă în regatul României“. În acest scop, află cei mai de aproape informați, „mai mulți din bărbații nostri competenți vor fi consultați pentru punerea în practică a acestui plan“.

Această coincidență spune mai mult decât am fi putut exprima noi altfel despre bucuria ce am simțit cetind vestea dela Sibiiu. Și bucuria noastră a crescut și mai mult când am vădit ideea îmbrățișată cu căldură românească de către valorosul ziar „Tribuna“, unul dintre acele cari până aci nu puțin a contribuit și la scopul unificării definitive a limbii literare românesce.

Din nenorocire, n'a putut să lipsească și aci o notă discordantă; pare aproape de necredut, căci cine oare ar pute găsi ceva de cântit împotriva unei tendințe ca cea accentuată în sinul „Asociațiunii“ din Sibiiu? Cu toate acestea s'au găsit „coarde simfioare“ cari să cârtească.

Din nenorocire, earăși, ele au găsit adăpost în coloanele unui ziar nu mai puțin valoros de preste munți, în „Tribuna Poporului“ din Arad, care de altfel rivalisează cu „Tribuna“ din Sibiiu și cu celelalte brave organe ale fraților nostri de preste munți, în lupta pentru păstrarea comorilor scumpe ale neamului românesc.

Ne aducem aminte de o vorbă tipărită odinioară într'o gazetă de preste munți drept răspuns la criticele, pornite dintr'un sentiment atât de românesc, ale dlui Titu Maiorescu împotriva stricării limbii noastre drepte și înțelepte prin nefaste influențe străine: „Satul arde, baba se pieptenă!...“ Ca și când limba ar fi un lucru de nimic pentru un popor, ca și când ea n'ar fi una din comorile cele mai scumpe, cutezăm a dice cea mai scumpă a lui...

„Satul arde, baba se pieptenă!...“ cam așa ceva se reflectează, și acum, de către un nu mai puțin enervat de reînoitele critice, la inițiativa „Asociațiunii“, — și, ceea-ce o repetăm, ne întristează cu deosebire se reflectează astfel prin coloanele unui ziar ca „Tribuna Poporului“,

prin care îndeobicei se continuă o tradiție cu totul alta în privința unității limbii literare...

Dar' ce are a căuta oare enervarea în asemenea chestiuni? Scriitorului căruia 'i-a dat adăpost „Tribuna Poporului“, 'i-se pare că e „chestie de zeflema“, de „combateră prin zeflema“, la mijloc... Dar' nici de cum! De sigur că de ridicol nimeni nu poate fi oprit ca să ridă, — aci însă e vorba, în fond, de ceva foarte serios, și acest serios nu poate fi înlăturat dela ordinea țilei din cauza risului nevinovat ce provoacă ridicolul cu care se împletește.

„Atingeți coarde simțitoare!“ strigă enervatul nostru, tuturor acelor cari îndrănesc a se atinge de *conturbul*, de *aparința*, de *praxă*, de *distragera* și de celelalte aberațiuni — și aberațiuni mai ales de *sintactică*, a nu se uita! — ale scriitorilor ce consacră încă prin tipar limba cultă *sui generis* pentru a cărei stărpire înțeleapta „Asociațiune“ a pornit în luptă dreaptă, și bună, și frumoasă. Se vor fi atingând, da, coarde simțitoare, — dar' ele aparțin celor cari nu vor să-'și dea osteneala a învăța românesce mai înainte de a se apuca să scrie în această limbă, — și asemenea coarde nu numai atinse trebuiesc, dar' rupte, ca să nu mai sbârâne acolo unde numai disarmonie pot produce.

Aci nu este o operă de ură, cum o înțelege urmașul direct al celui cu „satul“ și cu „baba“; dimpotrivă, aci este o operă de dragoste, de frăție, de unire. Dacă el se plânge până și de faptul că, după alții și înaintea altora, și Caragiale a relevat, printre schițele lui, unele ridicele proprii și specifice unora din cei de preste munți, prin aceasta nu dovedește alt-ceva decât o susceptibilitate, ridicolă la rândul ei, pornită dintr'un șovinism provincial, de s'ar putea dice așa; în adevăr, Caragiale, după alții și înaintea altora, a relevat, și încă într'o măsură cu mult mai mare, și ridicele proprii și specifice celor de dincoace... Și adevărat cum și întru cât susceptibilitatea comprovincialilor lui Marius Chicoș Rostoganul are să fie mai atinsă de cât aceea a comprovincialilor lui Farfuridi sau Cațavencu?...

Aceasta ne aduce însă la chestiune deși înrudită, dar mai largă, decât aceea a limbei literare. E permisă, negreșit, ba une-ori chiar indicată o astfel de lărgire a discuțiunii. Mai mult: une-ori e inevitabilă.

Astfel este, de exemplu, și în privința chestiunii de formă și de fond, când e vorba, mai ales, de literatură. A despărți limba de literatură este un lucru ce nu scim încă în ce chip o să-'l explice colaboratorul ocașional al „Tribunei Poporului“, dacă cumva va mai găsi de lipsă a reveni asupra chestiunii. D-sa însă, după câte am înțeles din articolul de care ne ocupăm, ar voi să-'și dea toată expresia disprețului ce nutrește pentru formă, pentru „eleganța de stil și o limbă fără cusururi, ca o haină nouă croită după ultima modă“, — adorație flușturatecă, ba chiar „periculoasă“ a „scriitorului bucureștean“....

Scriitorul bucureștean, — căci ori-ce ar face stilul îl trădează că a gustat și el, și încă bine, din otrava aceasta „periculoasă“, — scriitorul

bucureştean, care astfel uzează de ospitalitatea diarului aradan, greşesce mult, greşesce absolut, atunci când se încearcă a despărţi forma de fond în chip aşa de deplin cum ar voi să o facă. Să ne arete d-sa o singură operă de fond care să trăească astăzi, în literatură, fără ca să fie păstrată într'o formă superioară; şi viceversa: să ne arete o singură operă de formă, care să trăească fără a avea un fond vrednic şi el de viaţă. Nu. Forma cu adevărat frumoasă nu poate să existe fără ca să cuprindă într'insa un fond remarcabil, — şi fond fără formă superioară deasemenea nu se poate concepe. Vorba „n'am cuvinte“, în realitate nu însemnează nici-odată altceva decât „n'am simţire“ sau „n'am idei“... Nimic altceva.

Şi apoi, nu este de loc adevărat că: „La noi în Ardeal entusiasmul acesta pentru formă n'a putut pătrunde“; vă desminte, mai întâiu şi mai presus de toate poesia populară ardelenască, şi apoi întreagă ceata voinică de scriitori de origină ardelenă...

Ştiu „tielui frase frumoase“ şi Ardelenii, şi chiar d-ta le scii, şi frumos şi bine este a se tielui astfel de frase, căci când vor fi cu adevărat frumoase, e cu neputinţă ca în ele să nu cuprindă o cugetare, şi când cugetările se ciocnesc între ele, nasce adevărul şi acela va tielui fără greş, cea mai frumoasă frasă, care va învestmênta într'insa adevărul cel mai adevărat.

Să încercăm dar' şi unii şi alţii, în dragoste, în frăţie şi fără supărare.

Ion Gorun.

IV. În „**Gazeta Transilvaniei**“ din 24 Aprilie a. c. dl prof. D. P. Popescu, scrie sub titlul „*Unificarea limbei literare*“:

Am considerat totdeauna dăunător amestecul presei din regat în luptele grele de existenţă, ce duc fraţii nostri dincolo de Carpaţi. Împregiurări politice create lor în curs de secole, de cari noi am fost străini, nu se pot judeca dela distanţă; unde trebuiesc fapte, sfatul e de prisos.

Acelaşi lucru nu se poate dice despre discuţiunile culturale. Ele nu au interes numai local, ci ating întreaga suflare românească.

Dacă deci ne ridicăm vocea, la rândul nostru, în chestia unificării limbei literare, ce preocupă de câţva timp cercurile competente de dincolo, o facem din convingerea, că numai o discuţiune largă poate aduce lumină deplină.

Pe cât scim, în concertul de entusiasm, ce a provocat iniţiativa „Asociaţiunii“, o singură notă discordantă se audă, care găsi ecou în „Trib. Poporului“ din Arad. Sub titlul: „Cum se scrie la noi“, acest diar a publicat trei articole *anonime*, în cari se condamnă planul de reformă al „Asociaţiunii“. Tonul seflemist de a trata lucruri serioase, mania de a batjocuri ori-ce iniţiativă, au contribuit mult ca „Tribuna Poporului“ să nu se bucure la noi de o consideraţie exagerată. Odată mai mult, ea trebuia să dea pe faţă spiritul îngust, de care e animată. Vorbind de principii de limbă şi de stil, „Tribuna Poporului“ găsesce

cu cale să compare membrii din comitetul „Asociațiunii” cu badea Cârțan, să atace „Gazeta Transilvaniei” în trecutul ei atât de măreț, să debiteze vrute și nevrute și pe de asupra, să-și facă propriile sale elogii.

De altfel articolele în chestie au fost primite precum meritau. Afară de o întâmpinare a dlui Al. Hodoș (Ioan Gorun) din „Sămănătorul”, ele au fost ignorate pur și simplu. Cred, că e o greșeală aceasta, căci dacă la rigoare ignoranța merită oare-care cruțare, reavoința n'are drept la nici una.

De aceea îmi permit a reveni astăzi asupra afirmărilor „Trib. Popului” spre a dovedi întru-cât ele sunt întemeiate.

Autorul anonim e indignat din capul locului prin faptul, că oamenii de litere din România, de patru decenii în coace, au criticat în totdeauna limba cărturarilor din Ardeal, și-l revoltă mai ales *tonul* acelor critice. Cu toate acestea, uitându-și nobila indignare, ceva mai la vale, el însuși ia la trei parale limba ȋiarelor ardelene, demonstrând cu citațiuni extrase neputința unui stil înăbușit sub nomolul termenilor improprii.

Atunci să ne dea voie savantul anonim să-l întrebăm, cu ce drept face aceasta? Nu cumva crede, că criticele d-sale singure au darul de a îndrepta, fiind isvorite din curățenie de suflet, iar toți ceilalți, neexceptând pe *Alecu Russo* și pe *Titu Maiorescu*, au criticat numai spre a batjocori, spre a face spirit ieftin pe spinarea celor de peste munți? Crede oare că nu tot Românul e chiemat a îndrepta o stare de lucruri, ce toți o avem de o potrivă la inimă: unitatea culturală antemergătoarea tuturor unităților?

Acolo unde însă anonimul abuzează cu desăvîrșire de bunăcredința cetitorilor sei, e când afirmă, că toate criticele pornite dela noi n'au alt scop, decât a introduce în Ardeal „deosebita dragoste a scriitorului bucureștean pentru tot ce este formă și frasă frumoasă”. După d-sa, această direcție ar fi fost inaugurată de „*Junimeu*” dela Iași, al cărei „imperativ categoric (sic) era: eleganța de stil și o limbă fără cusururi, ca o haină croită dupa ultima *modă*” (sic).

Vedeți cât de superficială a fost direcția culturală propagată de Maiorescu, Negruzzi, Gane, Eminescu etc. Stil elegant, haină după ultima *modă*! Încolo nimic. Și ce e mai grav, „*Junimea*” a vrut să impună acest: „imperativ categoric” și dincolo de Carpați.

Recunosc, că nu vîd nici o nenorocire, dacă ȋiarele transcarpatine ar fi ajuns să serie într'o limbă „fără cusururi”, în frase „frumoase”, căci o frasă e totdeauna frumoasă când conține un adevăr bine exprimat. O idee ascunsă într'o limbă cu *cusururi*, încetează *eo ipso* a fi o idee. Lipsit de claritate, stilul nu poate fi „*elegant*” nici neelegant, e gol pur și simplu. E de mult, de când critica literară cu *Lacombe* în frunte, nu admite decât două specii de stil bun: științific și artistic. Toate celelalte subdiviziuni sunt inutile, căci nu spun nimic. Luați de ex. o pagină scrisă de un chemist. Pagina va fi bună, dacă adevărurile sunt expuse în termeni proprii, dacă sintaxa e clară, dacă frazele se succed

complectându-se pentru stabilirea tesei. Luați acum o altă pagină, scoasă dintr'un scriitor. Dacă e bună, ia va conține într'o măsură oare-care calitățile stilului științific. Neavând de loc numitele calități, pagina e rău scrisă. Scriitorul nu e musicant, care poate impresiona *fără idei* cu simple *sunete* armonioase. Însăși condițiunea artei scrierii e să ne reprezente imagini de lucruri și de persoane, precum și ideile de legătură între lucruri. Astfel pe lângă elementele esențial artistice, se cere și aici exactitate, măsură, ordine.

Calificările tinărului anonim de „stil elegant“, „haină modernă“, precum vedeți, sunt cel puțin de prisos. Lumea cunoaște activitatea culturală a „Junimii“. Monumentul literar în care magistrul ei a sintetizat ideile dominante acestei direcții, e în mâinile tuturor. Ceea-ce dl Maiorescu a combătut întotdeauna a fost tocmai „beția de cuvinte“, și criticul din Arad n'a fost dibaciu, găsindu-'i vină unde nici adversarii politici nu i-au găsit.

De altminterlea însuși autorul celor trei articole amintite, scriind într'o limbă aleasă, transparentă, cu un cuvânt românească, dă cea mai strălucită desmințire afirmațiunii sale, că „gazetele din Ardeal au ținut mai mult la principiul ce se scrie, decât cum se scrie“.

Dacă prin contactul direct cu cultura românească din regat, sau indirect prin simpla cetire a cărților și ziarelor noastre, d-sa a putut însuși o limbă fără cusururi, nu era oare mai firesc să indice din capul locului, fără a fi ponegrit în dreapta și în stânga, căile cari duc mai cu sigur la unitatea limbei literare?

Iată în adevăr la urma urmei, ce sfaturi dă d-sa comitetului „Asociațiunii“.

primo: „să controleze manualele de limba română din școalele populare“;

secundo: „să le dea spre îndreptare scriitorilor mai de dai doamne“;

terțio: „să stăruie pentru realizarea ideii de a trimite în București tinerii profesori de limba română, ca să se specializeze“;

quarto: „să-și desvolte activitatea în jurul bibliotecelor de popularizare“.

Toate aceste sunt bune și frumoase, și le subscriem și noi cu dragă inimă, negăsind nimic de dîs în contra lor.

Dar atunci, tinere amice, de ce atîta zarvă spre a dovedi, că limbile nu se *reformează*, ci se formează, când tu însuți vii și propui controlarea cărților? De ce atîta supărare pe „Asociațiune“, care cel puțin are meritul incontestabil de a fi agitat o chestiune mare?

Să nu uiți, tinere amice, că un steag ridicat chiar de o mână tremurândă de moșneag, e ridicat, și un steag e totdeauna un simbol.

În lături! deci ve dîcem vouă tuturor, cari puneți micile voastre sentimente pe de-asupra marilor interese generale,

V. „Conservatorul“ din București publică din peana dlui T. Raica următorul articol sub titlul „Unitatea limbii literare“ :

„Multa renascentur quae jam — occidere,
cadentque. Quae nunc sunt in honore — vocabula,
si volet usus, Quem penes arbitrium est — et jus
et norma loquendi“. (Hor. art. poet 70—2).

Ceea-ce constituie în prima linie natura și unitatea limbii este fonetica, morfologia, sintaxa și, în mod secundar, lexicologia. Vocabularul este pentru limbă ceea-ce e rima pentru poezie. Nici rima nu este indispensabilă poeziei, nici unitatea sau identitatea lexică a limbii. Probă, că limba engleză este germanică, deși elementul ei lexic este în majoritate de origine romanică. Când, grație unui concurs multiplu de împrejurări, în lăuntrul aceleeași limbi se formează mai multe grupuri deosebite, sub raportul fonetic, morfologic sau sintactic, atunci dicem că limba se împarte în tot atâtea dialecte.

Dar', ceea-ce a diversificat natura, usul poate earăși unifica, după cum prea bine observă Horatius, că usul „este și arbitriul, și judecătorul și îndreptătorul graiului“. (Art. poet. 70—2). Așa se face, că între dialectele unei limbi se încinge lupta pentru existență, concurență pentru prioritate, și cel care întrunește mai multe condiții de viață, reușește a se impune ca *limbă literară comună*. Această limbă literară, care la început n'a fost decât un simplu dialect își lărgesce succesiv terenul pe socoteala celorlalte dialecte, și ajunge un timp, când ea se găsește, acasă pretutindenea și nicăirea. Așa s'a dezvoltat limba greacă din dialectul *atic*, cea romană din dialectul *latin*, cea italiană din dialectul *florentin*, cea germană, din dialectul *saxon*, etc. Astfel, limba, fie unitară, fie împărțită în dialecte, trebuie să aibă o *singură limbă literară*, care răsare din ea și se ridică deasupra ei, adevă din cuprinsă devine cuprindeătoare, din parțială, generală. Cu toate acestea, limba scrisă merge paralel cu limba vorbită și se influențează reciproc de jos în sus și de sus în jos. Cele două forme ale aceleeași limbi, aci se aseamănă aci se deosebesc.

Așa, limba literară are un caracter mai mult *conservativ*, cea populară *progresiv*. Pe când una merge în galop, așa dicând, cealaltă înaintează încet, conform principiului: *festina lente*, sau *Eile mit Weile*. Cea vorbită merge totdeauna înainte, ear' cea scrisă o urmează încet și pe dibuite. La dezvoltarea limbii vorbite colaborează numai natura, atât cea internă, cât și cea externă, ear' la a celei literare și natura și arta. Aceea este produsul selecțiunii naturale, aceasta al selecțiunii artificiale: una se bazează și perfecționează pe cealaltă.

Cu toate acestea, limba literară și cea populară nu numai se influențează reciproc, dar primesc și una și alta noi influențe externe, cu deosebirea că cea vorbită ia ori-ce fără multă alegere, pe când cea cultă face și aci obicinuita selecțiune. Limba vorbită procură materialul, cea scrisă îi dă forma, lustrul, prelucrează acest material și-l întoarce astfel

prelucrat earăși poporului. Vorba lui A. Pann: *dela lume adunate și earăși la lume date*. Scurt: cele două nuanțe ale aceleiași limbi se găsesc în raport intim, într'un neconținut contact: una seamănă, cealaltă produce.

Acesta fiind raportul natural și original între „*ale filei două fețe*” — după expresiunea poetului — naște întrebarea: limba literară poate fi reformată sau împrumutată dintr'o țeară într'alta? Cu alte cuvinte: *limba poporală fiind una, indiferent de formele sale dialectale, limba literară poate fi și ea tot numai una, indiferent de pluralitatea țărilor locuite de același popor*.

Chestiunea pusă astfel e ca și rezolvată. În adevăr, nu există ađi și n'a existat nici odată o *singură limbă vorbită cu mai multe limbi literare*. Așa Franța, Germania și Italia au fiecare mai multe dialecte fundamental deosebite și totuși numai câte o singură limbă literară. Deci pluralitatea limbii vorbite corăspunde unității limbii scrise. Mai mult decât atât. Sașii, deși vorbesc o limbă a parte, au ca limbă literară pe cea germană. Tot așa macedo-românii, cari vorbesc un dialect deosebit, au adoptat și scriu în limba literară din România, etc.

Deci, chiar când o limbă are forme dialectale variate, ca franceza, germana, italiană, sau este ruptă politicesce și aruncată departe de trunchiul comun, ca Macedo-română și săsească, totuși poate ave una și aceeași limbă literară comună. Dar' cu dialectul nostru daco-român așa stă chestiunea?

Toată lumea știe, că *limba poporului român din stânga Dunării este unitară, pretutindenea aceeași, pe când cea literară diferă dela o provincie la alta*. Este logic? este natural? este național aceasta? Această regretabilă anomalie dovedesce că ceea-ce natura a unificat în limba noastră vorbită, arta sau mai bine artificialitatea, a denaturat, a distrus, a diversificat în cea scrisă. Dacă limba noastră literară se bazează pe cea poporală și aceasta e unitară, cum poate fi cea literară așa de variată? De unde această diferență superficială pe un fond așa de unitar?

Faptul acesta probează, că limba noastră literară este falsă sau falsificată în total sau în parte de literați.

Chestiunea e: cari literați s'au abătut dela limba neaoș poporală: cei din regat sau cei din afară de regat? Evident, că greșeala au trebuit s'o facă cei mai slabi și cari s'au desvoltat mai puțin independent și în condițiuni național-sociale mai nefavorabile. Ori, acestia, din nenorocire, nu pot fi decât frații nostri din țerile subjugate.

Antăiu, că lor le-au lipsit scriitori poporali distinși, ca Alexandri, C. Negruzi, I. Ghica, N. Bălcescu, Al. Odobescu, I. Creangă, Ispirescu, etc., cari să creeze din cea poporală o puternică limbă literară și astfel frații nostri au fost siliți să se abată dela limba poporului și să-și improvizeze ad-hoc o limbă scrisă după calapod străin germano-maghiar, care numai literară nu poate fi. Așa dar', tot ei, cari s'au abătut, trebuie să revie la matcă și să înceteze odată anomalia cu o limbă poporală și zece literare. Curat vorba ceea: *cine a mai văđut: două săbii într'o teacă, doi domni în țeară săracă?*

Condusă de aceste motive și naționale și raționale și culturale, *Asociațiunea transilvană* a hotărit, la propunerea dlui Iosif S. Șuluțu de Cărpeneș, să reformeze limba literară transcarpatină după modelul celei din regat, care este consacrată printr'un uz îndelungat, creiată de o pleiadă de scriitori folkloriști distinși și dezvoltată sub influența firească a uneia dintre cele mai culte limbi surori.

Dela sine se înțelege, că *Asociațiunea* nu va fi silită să adopte, fără de nici o selecțiune, tot ceea-ce se găsește rău în limba noastră literară, care își are și ea boalele ei, mai ales franceze. Așa fiind chestiunea, se poate ceva mai firesc și mai cuminte?

Chiar dacă dorința *Asociațiunii* ar fi o pură utopie, privită ca intenție, ea face onoare acestei înalte societăți culturale.

Cu atât mai mult, când vom admite, că *Asociațiunea*, nu s'o fi gândit poate la reformarea întregii lor limbi literare, ci numai la *terminologia oficială întrebuințată de autoritățile civile și bisericesci, ceea-ce e foarte ușor*. Așa dar' ori din ce punct de vedere vom considera propunerea domnului Șuluțu, și hotărîrea *Asociațiunii*, fie că se raportează la limba scrisă în general sau la o parte a ei, la terminologia oficială, absolut ibridă și neromânească, ea trebuie aprobată și aplaudată cu amîndouă mâinile de ori care bun Român.

Iată pentru-ce hotărîrea aceasta a fost cu căldură îmbrățișată, deși nu cu destulă competență discutată, atât de presa noastră cât și de cea de dincolo. O singură notă discordantă a făcut „*Tribuna Poporului*” din Arad. De altfel atitudinea acestei gazete este firească. Cum poate ea înțelege *unificarea limbii*, ea, care, de română ce este, a dărîmat unitatea, adică solidaritatea politică a Românilor de dincolo? Deci cunoscînd motivele acestei disidențe, cari sunt mai mult politice și personale decât filologice și naționale, iată în mod substanțial și exact și *argumentele* de cari se sprijinesce „*Tribuna Poporului*”, combătînd în Nrele 53, 55 și 57 Martie 1902, hotărîrea *Asociațiunii*.

Afirmă a) că limba literară transcarpatină nu-i așa proastă, cum ne place nouă să credem. Pe când la noi frasa goală ține locul fondului, la ei este din potrivă; b) nu toată limba lor literară este proastă, ci numai cea întrebuințată de „*Tribuna*” din Sibiiu și de „*Gazeta Transilvaniei*”. Și aceasta n'a fost totdeauna așa, ci numai dela 1894, de când au plecat dela „*Tribuna*” marii nostri scriitori Slavici, Rusul-Șireanul și Bogdan-Duică. *Sapienti satis!* Dă ca mostre rele și câteva cuvinte singuratiche din „*Tribuna*”, pe cari le pune în socoteala *actualilor conducători* ai Românilor și a *ignoranței* redactorilor „*Tribunei*”; c) spune că dincolo nu-i cine să reformeze limba lor literară și se întreabă: „Unde sunt filologii, poeții sau prosatorii nostri?” Apoi uitîndu-'și întrebarea, dice: d) d-nii dela Sibiiu trebuie să scie, că „limbile nu se reformează, ci se formează din timp în timp”. Apoi uitînd și aceasta exclamă: e) A! dacă am mai avé printre noi scriitori distinși ca *Slavici* și *Coșbuc*, atunci „influența lor binefăcătoare s'ar observa și asupra limbii noastre”. În re-

sumat argumentarea celor dela „*Tribuna Poporului*” se reduce la: uite popa, nu e popa, sau ba e tunsă, ba e rasă, ba-’i plecată, ba-’i acasă.

A, uitasem. Singurul lor argument serios sunt cele 2—3 cuvinte greșite scoase din „*Tribuna*”. Dacă-i vorba să ne luptăm cu cuvinte, iată câteva mostre de *limbă literară faină*, luate la întâmplare chiar din cele 3 Nr. ale gazetei din Arad, în care ea se laudă cu limba ei literară, bă-tându-se în piept ca *fariseul*, care mulțamea lui Dumnezeu, că el nu este ca alți oameni. Ascultați. „*Dimiterea școlarilor*” — „*Temele recomandate spre elaborare prin circularul de sub Nr 10 ex 1902, cari vor fi în-sinuate etc.*” — „*școala concurge la*” (Nr. 53) — „*Hotărîrea se va substerne*” — „*Petenții au să-și instrueze petițiunile*” — „*Parochul concreeđut cu colectarea... enarează că*” — Iar’ administrația gazetei spune: „*Noi am așteptat destul; e rëndul acum, ca și cei căroră le-am creditat, să-și facă datoria*” (Nr. 55).

Deși cu aceasta le-am puté tăia ori-ce *credit*, dar’ să continuăm. Într’un art. de fond asupra morții lui Goldiș, scris de sigur chiar de directorul ziarului, iată ce minunății mai cetim: Episcopul „*nu era restaurat [restabil]*” — Medicul „*a vizitat starea bolnavului*” [= *a examinat*] — „*După exercițiul de până acum, episcopii Aradului se înmormântau în criptă*” [= *după usul etc.*] „*Dacă se va exoperea însă concesia*” [= *dacă se va obține*]. Iar în alt loc: Poliția „*a provocat mulțimea să se împrăstie*” [= *a somat*] „*Întreprinderea apoi a abstat*” [= *a renunțat*] — Nr. 57). etc.

Când redactezi așa o gazetă, trebue să fi orbit de patimă sau trebue să dispui de o mare doză de inconșiență, ca să cauți pricină altora, adecă să veđi paiul în ochiul vecinului și să nu-’ți veđi bërna în ochii tăi proprii.

Lăsați domnilor fariseismul și ambiția deplasată, și recunoașteți ce e rău și ce e bine. Nu mai dați voi unii într’alții, ajungă-vé că Ungurii dau în voi în toți.

Învęțați dela dușmanii voștri ca să fiți uniți în cele naționale. Nu vé luați rogu-vé, după ceterle noastre interne de partid, căci voi nu aveți nimic de împărțit între voi, decât sărăcia și necazul. Și salutați cu bucurie atât frumoasa propunere a dlui Șuluțu cât și româneasca hotărîre a „*Asociațiunii*”. *D-đeu să vé lumineze.*

*

VI. Dintr’un foileton al dlui Teofil Frâncu, publicat în „*Gazeta Transilvaniei*” Nr. 85 din 27 Aprile a. c. extragem următoarele:

Trecënd pe la porțile Academiei Române, mi-am adus aminte de secțiunea literară a „*Asociațiunei transilvane*”, care ș’ar fi manifestat dorința, că în colaborare cu savantul corp academician să unifice limba literară daco-română. Vę mărturisesc, că ori-cât mi-am bătut capul, nu pot înțelege ce vrea să đică această unificare. O limbă mai fără dialecte și mai unificată, decât limba daco-română nu se poate. Nenorocirea e

însă, că vrăbioarele primăvăratice de peste munți, cari ciripesc în foile-toanele gazetelor în proză și poezie, nu știu s'o cârmuiască.

Frumușea limbei noastre în graiu și în scris e în firea sintaxei ei simplă și ușoară; iar nu îngrămădirea pe hârtie a cuvintelor turcesci, ungurești sau a arhaismelor bulgărești, cari n'au rațiune de a fi în limba noastră.

Perioadele chilometrice nu sunt accesibile și suportabile în limba română și tot atât de puțin accesibile sunt și particularismele locale, cari nu pot fi înțelese, decât numai de conlocuitorii din aceeași localitate cu scriitorul; de exemplu: cine ar putea ghici, că *tocana* chioceană înseamnă *mămăligă*, că *haisa* „Tribunei“ e identică cu *goană*, că particularitatea bucureșteană *a lua masa* ar fi tot una cu *a cina*, că și cuvântul turcesc *cismea* ar însemna *fântână*.

Limba noastră e destul de unită în literatura ecleziastică, în cronicele ardelenesi, moldovenesi și muntenesi și în scrierile autorilor nostri clasici vechi și noi, și ea nu cere altceva de la tinerele generațiuni, care se ocupă cu literatura, decât ca să o studieze și să n'o *desunească*.

Tinerii nostri, cari încep a se ivi pe orizontul literaturii, n'au decât să citească cu cea mai mare luare aminte „*Ultima rază din viața lui Eminescu*“ scrisă de Riria și publicată mai dăunător în „*Archiva*“ dlui profesor Xenopol de la Iași, și sunt siguri, că vor vedea în această lucrare literară o perfectă unire a limbei române în fond și în formă, ca și în cugete și în simțiri. Sublimele idei sunt întrupate și exprimate în cuvinte, pe cari toți Românii le înțeleg.

O deosebită plăcere mi-a făcut declarațiunea Ririei, când cu ocaziunea unui bal la Repedea, asistând în costum național a refuzat se joace dicând: „cătrînța românească se potrivește greu cu danțurile străine“.

Tot asemenea afirm și eu, că haina greoaie nemțească, sau ungurească croită după moda sintaxelor acelor limbi străine, se potrivește și mai cu greu pe sveltul și gingașul corp al prea frumoasei limbi noastre naționale. De aceea, tinerii literați de peste munți numai pătundând regulile sintaxei limbei române și părăsind localismele neînțelese, precum și latinismele de curând fabricate și vîrîte cu de-a sila în limbă: ca *congrua*, *sistat*, *rafiociniu* și altele, vor ajunge ca scrierile lor să fie *unificate*, sau mai bine zis, la fel cu ale celor din regat.

*

VII. „*Drapelul*“ din Lugoș scrie în Nr. 74 și 75 din a. c. sub titlul „*Limbă și ortografie*“ (Reflexiuni fugitive):

I.

În sînul Asociațiunii s'a abordat o chestiune de mare importanță, care va forma obiectul desbaterilor ședinței plenare a secțiunilor, convocate pe zilele de 13 și 14 Iulie n. la Sibiu.

Secretariatul Asociațiunii, în vederea importanței deosebite a chestiunii, a avut ideea fericită a eda materialul elaborat până acum, în o

broșură separată și să o distribuie atât membrilor secțiunilor, cât și diarelor, ca toți să fie în deplină cunoștință de cauză.

E vorba anume despre „uniformisarea ortografiei” și „îndreptarea limbei literare dela noi în țeară”, după cum ne spun atât informația secretariatului, cât și actele publicate în această broșură informativă.

Din aceste acte reese, că ocupându-se comitetul central al Asociațiunii în 19 Februarie a. c. de chestiunea unificării ortografiei și a îndreptării limbei literare „a găsit de bine să însărcineze secțiunea literară cu *rezolvarea acestor două probleme*” (Pr. verb. al secțiunii lit. din ședința ținută la 24 Martie n. 1902.)

În consecuență a elaborat dl Dr. Iosif Blaga, secretarul secțiunii literare, un raport în materia aceasta, care a format obiectul desbaterii în trei ședințe ale secțiunii literare. În legătură cu acest raport a fost însărcinat dl Virgil Onițiu, membru al secției literare, să compună adnotări explicative în privința ortografiei, cari adnotări au fost admise în ședința secției literare, ținută la 10 Iunie n. 1902.

Informațiunea Secretariatului conține procesele verbale ale celor trei ședințe a secției literare, precum și raportul secretariului secției literare și adnotările explicative ale dlui V. Onițiu. Aceste constituie materialul prezentat ședinței plenare spre desbatere.

Fiind chestiunea de mare importanță, cred că e și datorința presei române să iee parte la această discuțiune, mai ales dacă are nedumeriri față de modalitățile recomandate spre „uniformisarea ortografiei” și „îndreptarea” limbei literare.

Fiind timpul scurt noi nu putem răspunde cu un studiu amănunțit în materie, care de altfel ar trece chiar cadrele competenței diaristice politice, ținem însă se facem unele reflecțiuni fugitive și nepretențioase și totodată ne rugăm să fie așa luate cum sunt făcute: fără supărare și fără ascuțiș personal. Avem numai cauza în vedere și credem că cauza merită o desbatere mai serioasă.

În chestiunea ortografiei pornesc raportul secretarului secției literare din punctul de vedere corect, că „în privința limbei trebuie să ne fie Academia farul îndreptător și luminător”. (Noi am mai fi adăugat atributul „singurul far” etc.) Cu toate aceste în conclusiuni, asupra cărora nu ne extindem acum, propune acest raport mai multe „modificări” „întregiri” și „explicațiuni”, cari deja după natura lor nu sunt conținute în regulile Academiei române, iar în unele privințe divergează chiar dela aceste.

Să ne oprim la acest punct!

Noi credem, că încercarea de a „modifica,” „întregi” și „explica” regulile Academiei este din capul locului lucru greșit, căci fiind în materia aceasta „*Academia română*” *singurul for competent*, altă corporațiune literară nu are dreptul de a stabili norme, dacă nu voim să mărim și mai mult actuala confusiune ortografică. Fie bune ori rele, suficiente sau mance aceste regule, noi cel mult putem insista pe lângă Academie,

ca să revină asupra regulilor odată aduse, dar la nici un cas nu'i stă Asociațiunii în competență să le modifice și întregească. Să fim deci bine înțeleși: Noi nu combatem aici modificările etc. propuse de secretarul secției literare, față de cari încă avem nedumeriri, ci susținem numai principiul, că *chestiunea aceasta nu aparține competenței Asociațiunii noastre.*

Menirea Asociațiunii este să pună în practică regulile Academiei, căci dacă pornim odată pe terenul modificărilor, scim de unde pornim dar nu scim unde vom ajunge.

Aderenții „uniformisării“ îmi vor răspunde poate: „Adevărat, dar cu acest principiu corect în teorie n'ajungem nimic în practică, fiindcă regulile Academiei nu sunt suficiente pentru a pune capăt anarchiei ortografice de astăzi!“

Situațiunea e limpede: *Regulele Academiei nu exauriază chestiunea ortografiei române* și este cu neputință a stabili astăzi reguli definitive pentru ortografia română. Causa nu zace în Academie, ci în faptul, că limba română *nu este astăzi încă cristalizată nici în privință fonetică, nici în privință morfologică și sintactică.* Nu putem fixa definitiv încă nici limba nici ortografia. Asupra chestiunii limbei vom reveni în articolul următor, acum ne vom ocupa numai de ortografie.

Regula fundamentală a fie-cărei ortografii trebuie să fie principiul fonetic de a scrie cuvântul așa cum se pronunță corect. Ei bine, care este pronunțarea corectă?! Noi n'avem nici fonetică unitară nici stabilă, diferențele fonetice între deosebitele ținuturi românești sunt enorme, iar fonetica limbei literare vorbite în România se schimbă în fie-care sezon. De asemenea și morfologia și sintaxa, deși nu în măsură atât de mare. Până când nu ajungem în privința aceasta la o stabilitate, nici vorbă nu poate fi de ortografie unitară, sau „uniformisată“, cum dice raportul.

Când a revenit Academia la 1394 asupra chestiunii ortografiei, a cerut dl Iacob Negruzzi, că cel puțin scrierea vocalelor obscure (Cipariu le-a ȑis: spurii, eu le-ași ȑice „de tranziție“) să nu se pună la ordinea ȑilei, ci să se lase generațiunei viitoare. Eu nu cunosc mai deaproape motivarea dlui Negruzzi, dar aprob pe deplin poziția ce a luat, fiindcă astăzi este simplamente imposibil a stabili în direcția aceasta o normă definitivă.

Tendența de a reduce sunetul obscur de gradul prim la scrierea exclusiv cu *ă* este generală, deși ar fi prematur a stabili astăzi această regulă. Opoziția e prea mare. De altă parte sunetul acesta obscur unde se derivă din *e*, e pe cea mai bună cale de a dispărea. În teatrul național din București nu se mai pronunță: rămân, răfac, ȑesut etc. ci: remân, refac, ȑesut.

De altă parte e tot atât de generală tendența de a reduce sunetul obscur de gradul al doilea la scrierea exclusivă cu *i*, mai ales unde provine din *a* și *e*, căci unde provine din *i*, dispăre deja caracterul obscur și revine sunetul original. Așa d. e. la București nu se mai pronunță fugînd, minȑînd, nici sîn, sîmȑesc, ci fugînd, minȑînd, sin, simȑesc etc.

Și în privința aceasta ar fi prematur a stabili ați o normă definitivă.

Lupta între fonetică și conștiința etimologică este astăzi încă în plină putere. Noi nu ne putem debarasa de latinitate, iar frații din regat de fonetica franceză. Noi unde nu asimilăm neologismul foneticei specifice românești, căutăm să reținem forma latină; noi ținem și scriem: *fantasie* și *fantast*, frații din regat scriu și țic: *fantezie* și *fantezist*. Cine ne poate spune astăzi care direcție va învinge?!

Românii scriu astăzi cuvântul bătrân în toate variațiile posibile. Se scrie: bătrân, bătrîn, bătrên, bētrân, bētrên, bētrîn etc. După regula propusă de dl secretar al secției lit. ar trebui să se scrie: bătrân, eu d. e. nu-l pot scrie așa. Toate teoriile mă lasă în baltă, când scriu cuvântul „bētrân“, în care totdeauna vîd pe „vet(e)ranus“ al strămoșilor noștri și mă supără a scrie în acest cuvânt sunetul obscur cu *ă*, când vîd atât de sugestiv „e“-ul român.

De altă parte noi nu ne putem împăca cu gândul de a scrie „Român“ cu „î“, adică Romîn, când conștiința etimologică și mândria națională ne spune, că e „Romanus“. Nu putem nega însă faptul, că *ă* trece cu încetul în „î“, doar înaintea ochilor noștri se petrece procesul trecerii lui *ă* în *î*, d. e. căne, mână, pâne, a trecut deja în căine, mâine, pâine și frații din regat scriu deja: ciine, piine, miine etc. A enunția astăzi regula, că acest sunet se scrie cu *î* ar însemna a provoca o revoluție generală la noi. Și totuși acolo vom ajunge.

Același fenomen se petrece cu *s* între vocale. Fonetica ne dictează să scriem roză, muză, poezie, conștiința etimologică: rosă, musă, poesie. La unul și același scriitor nu mai putem găsi consecvență la scrierea acestui sunet. Așa d. e. scrie dl Dr. Blaga în raportul său pe pag. 6 șirul 9: bază, iar 3 șire mai jos: basă. Care scriere e mai corectă nu se poate astăzi octroa prin legi, dezvoltarea foneticei își face cursul său natural, fără de a se lăsa împiedecată prin teorii. Va dispărea cu timpul atât „s“-ul atenuat cât și „ȳ“, ca să facă loc lui „z“. Tot așa va dispărea (afară de bănat a dispărut deja) „sce“ „sci“, pentru *ște*, *ști*. Tocmai cum nu a putut reținea Cipariu *l*-ul înmoiat și „n“-ul înmoiat, de cari avea mare trebuință pentru regularitatea foneticei și morfologiei române, tot astfel nu vom pute nici noi reține pe „sc“ și „ȳ“. Din verbul regular *liau*, *iei*, *ia*, *luăm* etc. al lui Cipariu a devenit verbul iregular de astăzi: *iau*, *iei*, *ia*, *luăm* etc. Tot astfel va trece „cunosc“ *cunosci* etc. în *cunosc*, *cunoști* etc., precum scrie deja majoritatea Românilor, contrar legilor Academiei.

Vor dispărea și subtilitățile diftongilor *é*, *ó*, (ea, oa,) căci conștiința etimologică dispăre cu încetul.*) Proba cea mai eclatantă ne-o oferă dl

*) În materia aceasta îmi am teoria mea proprie, care n'am ajuns încă să o dezvolt. Indic aici următoarele: Tocmai ca colorile constituie și vocalele o armonie. Cum formează roșu, galben, albastru o armonie, constituie și vocalele „a, o, u“ de o parte și „a, e, i“ de altă parte câte o armonie. Cum d. e. verdele (galben + albastru) are de culoare complementară: roșu, așa are a + u de vocală complementară pe o; a + i = e. Fenomenul acesta

Dr. Blagă la punct *c*) al modificărilor propuse. Dsa susține regula Academiei cu modificarea, că unde rămâne *ea* neschimbat (în flexiune și derivațiune) să se scrie cu „*ea*” aducând de exemplu: veac, leac, neam, teasc, muntean etc. unde rămâne *ea* neschimbat și dacă „*facem*”: veacuri leacuri etc., trece însă cu vederea, că e curat revine îndată ce „*facem*”: veci, lecuî, nemotonii, tescui, munteni etc. Nu este deci arbitrar a încerca astăzi regule stabile?!

Mare gălăgie produc neologismele. Să aduc un exemplu: dl Dr. Blaga scrie pe pag. 5 „*chestiune*”, pe pag. 7: *chestia*, pe pag. 10: *cestiune* și pe pag. 12: *cheștiune*. Ei bine, care ortografie e corectă?! Pentru cei ce exprimă *cestiune* e corect așa, pentru cei ce țin *chestiune*, așa și pentru cei mai moderni *cheștiune*. Pentru îndreptățirea fiecărei forme se pot învoca teorii. Care va ieși învingătoare nu putem ști. În limbă, care încă își are viața sa proprie, se afirmă de asemenea lupta pentru existență între cuvinte ca și pe toate celelalte terene ale vieții. A preveni desvoltării firesci prin regule a priori ne pare greșit. În materia aceasta se pot aduce mii de exemple. Mă restrâng însă numai la exemplul dat în mod involuntar de dl Dr. Blaga.

La stabilirea ortografiei trebuie să se țină cont și de accent, pe care l'a nesocotit cu desăvârșire Academia și care mai ales la deschiderea și închiderea silabelor, precum și la întunecarea și diferențierea vocalelor are rol deosebit.

De altă parte trebuie să se aibă înaintea ochilor simplificarea scrierii, semnele prea multe împiedecă din cale afară scrierea și culegerea în tipografie. Aici zace d. e. cauza, că nu putem folosi pe „*ı*” scurt la finea cuvintelor și la fenomenul iotacisării lui *e*.

Am aruncat aceste pe hârtie așa în fuga condeiului — fără de a exhausta chestiunea, — ca să arăt, că problema ce și-a luat asupra-și secția literară e nu numai din punct de vedere principal neadmisibilă, *ci și din punct de vedere practic nerealizabilă*.

Despre o ortografie unitară nu poate fi vorba până ce nu avem o limbă unitară, atât în privința fonetică, cât și morfologică și sintactică.

Îl vedem în limba franceză unde „*au*” a devenit „*o*”, iar „*ai*” a devenit „*e*”. La noi e fenomenul întors. „*O*” în silaba tonică (penultimă) dacă se deschide silaba trece în „*ua*”, iar „*e*” în „*ia*”. D. e. mort, moarte = muarte, soarte = suarte. Feară = fiară, érbă = iarbă, (așa încât fenomenul acesta ne explică apoi trecerea lui *o* în *u* — tocindu-se diftongul — și a lui *e* în *a*, d. e. mort, murit, mesa, mensa = masă) Va veni deci vremea când se va scrie „*puartă*” în loc de „*poartă*”, precum se scrie deja astăzi „*fiară*” în loc de „*feară*”. În casurile, când nu despică accentul și deschiderea silabei vocalul în vocalele complementare, se reîntoarce cu înetul vocalul original, cum o vedem aceasta dacă comparăm textele vechilor cronicari și traducători de cărți bisericesci cu limba de astăzi. Vom găsi mulți diftongi, cari astăzi s'au înlocuit cu vocala originală. De altă parte vedem și astăzi tendința în România de a dice: oră în loc de oară (uară), să se desvolte în loc de desvoalte (desvualte) etc. Teoria aceasta o amintesc aici numai în treacăt, căci cine știe dacă voi ajunge vre-o dată la răgazul ca să o pot desvolta eu. Poate își va găsi un propovăditor mai potrivit decât mine.

Dr. V. B.

Astăzi însă trece limba noastră prin o mare evoluțiune și este cu neputință a prinde și fixa un stadiu lămurit și general. Asupra acestei chestiuni vom reveni în alt articol.

II.

Limba, ca organism viu, este în continuă desvoltare. Am merge prea departe dacă am insista aici asupra factorilor, cari determină această desvoltare. Constatăm numai faptul, drept un adevăr cardinal în știința limbei.

Limba literară a unui popor e produsul poezilor, oratorilor, filosofilor și peste tot al scriitorilor de seamă. Isvorul e cugetarea și simțirea națională. A octroa o limbă literară prin concluse și ordonanțe e simplamente cu neputință. Teoreticienii și gramaticii studiază limba scrisă și vorbită, limba creată deja gata și caută principiile și regulile de limbă. Prin urmare teoria gramaticală e rezultatul limbei create și nu viceversa.

Adevărat, că la noi s'au făcut încercări de a determina cursul desvoltării limbei prin legi aprioriste, știm însă cu toții la ce s'au redus aceste încercări. Laurian și Massim au fost fără îndoială adânci cunoscători ai limbei române și ce a mai rămas din Dicționarul și Glosarul lor? Chiar și copiii de școală își bat joc de aceste opere grandioase în felul lor.

Este lucru în zădar a încerca crearea sau „îndreptarea“ limbei prin regulile aprioriste. Așa e la noi, așa a fost la popoarele mai culte decât noi. Limba literară a Germanilor a creat-o Martin Luther cu Biblia sa.

Noi încă nu am ajuns și nici că am putut ajunge să avem o limbă literară, unitară și stabilă. Causa zace în procesul nostru de desvoltare, care nu a ajuns încă la un punct de odihnă.

În desvoltarea limbei române se pot stabili deja mai multe puncte fixe, unul e limba vechilor cărți bisericesci și a cronicarilor, altul e limba readusă la basa sa firească de Vasile Alexandri, alt punct fix e Mih. Eminescu, care a contopit în sine limba vorbită în toate părțile locuite de Români și e fără îndoială, că dacă ajungea Eminescu să-și termine opera sa poetică, ducea și chestiunea limbei literare cu un pas gigantic înainte, căci întrunea toate condițiile necesare. A trăit și studiat în Bucovina, Ardeal, Muntenia și Moldova, a studiat la Viena tocmai în timpul frământării renașterii limbei, dispunea de o pricepere foarte fină pentru tot ce e popular și românesc în limba și literatura noastră, așa încât întrunea toate condițiunile de a lămuri din frământarea generală o limbă curată românească isvorită din cugetarea și simțirea românească generală. Gravul morb l'a repus însă înainte de vreme.

Limba literară generală pentru toți Românii trebuie să isvorască din limba vorbită de întreg poporul român. Suntem un popor de 10—12 milioane suflete, împărțit în diferite formațiuni de stat și este cu neputință, ca limba literară să ne-o creeze numai cele 5—6 milioane de suflete din regat. Această limbă literară ar fi de tot unilaterală și nu poate reoglinda în mod complet cugetarea și simțirea națională.

E suficient se studiăm limba scrisă și vorbită de frații din regat, ca să ne convingem, că conține multe subtilități, cari ar fi fost imposibile dacă conlucrau toate masele poporului (bine înțeles prin reprezentanții lor) la alcătuirea limbei.

De aici urmează deci, că deși recunoaștem fraților din România rolul de conducători în ale limbei și literaturii române, totuși nu putem considera limba creată de ei unilateral ca limba generală pentru toți Românii și prin urmare nu ne putem aservi simplamente limbei vorbite și scrise la București.

Ne avem și noi scriitorii nostri, Slavici, Coșbuc și o întreagă pleiadă de scriitori tineri, cari afirmă astăzi în literatură limba poporului dela noi. Și Bucovinenii și Basarabenii își au acum scriitorii lor, din toți aceștia se va lămuri cu încetul o limbă generală, la care au contribuit toți Românii, deși câtă vreme vor fi Românii sub diferite stăpâniri politice va trebui să rămână și diferențe de limbă. Alta e d. ex. logica și psihologia instituțiilor publice și private din România și alta e la noi. A lua fără critică terminologia isvorită din instituțiile regatului român și a o impune instituțiilor noastre e simplamente absurd. Multe se pot lua, dar în multe trebuie se lăsăm cale liberă dezvoltării dela noi.

Chiar și în diaristică vedem deosebirea cea mare. Să luăm d. ex. ultimele evenimente ale țilei. Noi scriem: Dl G. Novacovici și-a început Sâmbătă osânda la Seghedin etc. (ori = a intrat în temniță); confracții din România scriu: Dl G. N. s'a constituit prisonier etc. Noi scriem: În casa comitatului din Becicherec a izbucnit foc, etc.; confracții din România scriu: s'a declarat un incendiu. Noi scriem: Hoții au călcat cassa...; confracții din România scriu: Hoții s'au introdus în... Pot servi la cas de trebuință cu sute de exemple. N'ar fi, mă rog, ridicol dacă am maimuțări pe cei din România și am începe se scriem astăzi: parchetul descinde, procurorul se transportă, etc. etc.

Confusia ce o produc la noi astfel de împrumuturi e din cale afară mare. Se nu merg mai departe, se analizez capul sumariului — formulă stabilă — a ședințelor secțiunei literare. Eată'l:

Proces verbal

Iuat în ... ședință a secțiunei literare a As. etc. ținută la ... sub presidul dlui..., fiind de față încă... etc.

Înainte de toate sumariul desbaterilor unei ședințe literare nu e proces verbal; al doilea: procesul verbal nu se ia, ci se redigează sau redactează; al treilea: verbal înseamnă „din cuvânt în cuvânt“ (wörtlich) și e fals a dice procedură verbală, verbalitate (szóbeliség) examen verbal etc., ci trebuia să se dică: oral (mündlich), procedură orală, oralitate și examen oral etc.; al patrulea: a dice, „fiind de față încă“ înseamnă că dnii din chestiune încă nu au părăsit ședința și nu ceea-ce voesce să dică redactorul „procesului verbal“, anume, că afară de president au mai fost de față și DD. X. Z. etc.

Ce să mai dicem de alți muritori simpli?!

Ni-se va dice, că acesta e formular sancționat prin us. Bine! Să luăm atunci „Raportul Secretarului secțiunii literare“, care se introduce cu următoarea construcție monstruoasă:

„Comitetul central al As. etc. în ședința sa din 19 Febr. a. c., s'a ocupat cu ideea de a îndrepta limba literară și de a uniformisa (!) ortografia și accentuând importanța ei, a decis, se fie însărcinată secțiunea literară cu a chibzuî asupra măsurilor de luat în vedere a realizibilității (!) acestei idei“.

Cred că e destul! Asta-i limbă stricăță! Aici un singur leac există: Se învețe oamenii a scrie și vorbi corect! Alt leac eficace nu cunoaștem.

Adevărat, că și noi gazetarii, facem multe erori de limbă. Dela noi nu se poate cere să scriem o limbă de model. O scurtă privire în localul redacțional explică totul. Noi în cele mai multe cazuri nici nu ajungem se recetim manuscrisul, băiatul dela tipografie ne stă la spate și ne rupe — așa dicend — din mână fila neterminată. Manuscris, corectură, revisie, totul se face în fuga calului. Apariția foaiei e legată de oara fixă, iar — precum se știe — manuscrisul se scrie în momentul ultim. Nici în România nu e altfel! La cas de trebuință servesc cu o colecție bogată de construcții gramaticale formidabile, din diarele din regat.

Și cu toate aceste, cutez a susține, că gazetarii nostri de profesie știu scrie. Ne-a învățat mai ales dl Slavici, a cărui activitate diaristică la noi înseamnă o epocă nouă în ceea-ce privesce limba.

Infectă este însă limba vorbită în societate. E simplamente înfiorător a asculta toaste și vorbiri ocazionale, precum și conversațiile mai legere din societate. Pe lângă toată bunăvoința de a vorbi bine și frumos, n'au de unde învăța oamenii. Odinioară era la ordinea zilei: X caută bine afară, au venit apoi puriștii și ne-au octroat frasa tot atât de absurdă: X prospiciază bine, acum ne recomandă dl Șuluțu să dicem: „X se află bine“, ceea-ce însă nu corespunde înțelesului. Eu iarăși recomand frasa: X arată bine. Dar câte de aceste sunt?! Numărul lor e leghion!*)

Și aici e singurul leac, ca oamenii să învețe a vorbi bine și corect. Tot așa stăm și cu limbăgiul în viața autonomă!

Ce e de făcut?

Asociațiunea poate face multe:

1. Să organizeze chestiunea editurei, librăriei și colportagiului.

Să ne facă cu putință să avem pe masa noastră cărți bune și ieftine. Până ieri alaltăieri n'am avut aproape nici o ediție ieftină din scriitorii buni. Și astăzi avem puțini. Comerțiu de cărți aproape nu există la noi, Chestiunea librăriei și colportagiului trebuie studiată la noi din fundament, căci fără o librărie organizată cu colportagiu extins nu există comerțiu de cărți. Și fără comerțiu nu se pot răspândi la noi produsele literare. Chestia aceasta o ating aici numai, voi reveni asupra ei ocașional.

*) Arată bine; cum, cu degetul sau cu bastonul? Orologiul, barometrul și termometrul încă arată bine. Arată bine la față e corect dis; astfel dice și poporul în limbăgiul seu poetic, reprodus de dl Șuluțu: „Arată fața cum e viața“.

2. *Scrierile bune, cari conțin cuvinte și frase necunoscute la noi să se edee cu adnotări, cum e d. e. Cartea de cetire a dlui V. Onițiu.*

3. *Să compună câte un dicționar bun (cu indicarea fraseologiei) maghiar-român și german-român.*

Noi ne facem studiile la școale maghiare și germane și întreaga noastră cugetare e stăpânită de modul de gândire străin — și când vorbim sau scriem românește traducem verbal frazele străine, ceea-ce e contrar spiritului limbei noastre și întunecă sentimentul pentru corectitatea limbei.

Dicționarul maghiar-român de Barițiu și german-român de Barcian nu corespund trebuințelor noastre.

4. *Să adune prin chestionare terminologia vieții noastre publice usitate la noi și să o compare cu terminologia din România.*

Materialul adunat să se dea publicității.

5. *Să elaboreze pe basa scriitorilor buni, conversațiuni de model, punându-se față în față text maghiar și german, și unde e de trebuință să se adaugă și note explicative.*

6. *Să compună o gramatică științifică, pentru usul profesorilor, învățătorilor și oamenilor cu carte. Dela Cipariu încoace nu mai avem o astfel de gramatică.*

Iată deci o serie de probleme potrivite pentru Asociațiune. Numai oameni și bani îi trebuie. Și tocmai aceste ne cam lipsesc!

Multe ar mai fi de ținut în materia aceasta. Sper însă, că dl secretar general al Asociațiunii va reproduce aceste nepretențioase reflexiuni fugitive în organul Asociațiunii și vom continua acolo discuția mai cu temei, decât am putut-o face aici.

*

VIII. În „**Tribuna**“ din Sibiiu (Nr. 125) găsim următorul „*Răspuns la reflexiuni fugitive*“, ale dlui V. Branisce:

În numărul dela 10 Iulie, dl V. Branisce publică în „Drapelul“ un articol ostil reformei „Asociațiunii“, menită de a îndrepta limba scrisă în Ungaria. Autorul țină:

„Limba literară a unui popor e produsul poezilor, oratorilor, filosofilor și peste tot al scriitorilor de seamă. Isvorul e cugetarea și simțirea națională. A octroa (sic) o limbă literară prin *concluse* (sic) și ordonanțe e *simplemente* (l) cu neputință. Este lucru înzădar a încerca *crearea* (sic) sau îndreptarea limbii prin regule *aprioriste* (sic)“.

Nu-i așa că bilanțul e frumuseț: în cinci rînduri, cinci eresii de limbă. Și aceasta într'un articol care are aerul de a pontifica în materie de limbă. Deocamdată voesc însă să dovedesc că aserțiunile de mai sus deși foarte adevărate în fond, sunt rău aplicate în specie. E ca-și-când unui cerșitor, muritor de foame, în loc de a-i da un ban pentru o pâine i-am ținut următorul „speech“: Muritorule de foame! ești victima nedreptăților sociale. Miseria ta neagră e rezultatul fatal al relei distribuiți

a muncii, al legii moștenirilor, cari pe unii îi fac milionari, pe alții îi lasă pe drumuri. Marele Rousseau a zis: la propriété, c'est le vol. Câtă dreptate în aceste cuvinte. Tu muritorule de foame însă așteaptă, rabdă, lasă-mă să te las. Vor veni timpuri fericite, în 20, 50, 100 de ani, când dreptate se va face, când capital și capitaliști vor intra în domeniul istoriei.

Casul dlui Branisce e absolut identic. Căci și aici e vorba de a da ajutor neîntârziat. E vorba de a căuta mijloace spre a îndrepta limba falsificată de cărturarii din *Austro-Ungaria*, și nici decum de a crea o limbă literară. *Limba română literară* nu are nevoie de a fi creată prin ordonanțe. Ea există în marii scriitori ai națiunii: Alexandri, Odobescu, Maiorescu, Eminescu, Delavrancea, Creangă. Chiar Coșbuc și Slavici acești măestri ai condeiului, cu toată originea lor transcarpatină, sunt ireproșabili ca construcție românească și evită provincialismele de către ori natura subiectului nu le cere. Dl Branisce nu a fost deci norocos când în susținerea tesei d-nei sale, spune, că domnii Coșbuc și Slavici „afirmă în literatură limba poporului dela noi, căci această limbă populară e departe de a fi cea falsificată de maghiarisme și germanisme și ale cărturarilor de peste munți, pe care numiții scriitori sunt sigur, ar renega-o în prima linie. Dacă deci pătura cultă a Românilor din Ardeal, în curs de 40 de ani de când s'a înființat „Asociațiunea“, n'a putut însuși limba românească literară consacrată de spiritele cele mai alese ale națiunii, și dacă acest neajuns, în loc de a se îndrepta, cu întinderea progresivă a culturii oficiale ungurești, devine tot mai amenințător, e clar ca lumina zilei, că răul trebuie remediat. Remediu nu va veni însă nici dela Pesta, nici dela Cluj, nici chiar dela... Lugoj.

Dovada cea mai bună, că nu de acolo îl putem aștepta e însuși dl Branisce. D-sa, om cult, publicist, nu știe românește. Vreau să zic scie cum scie toată lumea în Ungaria. Poate *ceva* mai bine. Dar' *ceva* și nimic în chestie de știință tot una este. Spre a stăpâni limba perfect, se cere un simț nealterat de spiritul limbii, o ureche deprinsă dela primele gângăveli ale copilăriei, cu formele corecte ale pronunțării. Se cere petrecerea unei vieți întregi în inima românismului de unde toate pulsațiunile pleacă, unde cele mai mici atingeri se resfrâng. Nu putem deci cere dela dl Branisce să aibă ce nu poate avea; à l'impossible nul n'est tenu. Putem însă să cerem să-și măsoare puterile, să recunoască adevărata stare a lucrurilor. Putem cere să facă ceea-ce fac scriitorii americani, belgieni, cari nu se depărtează de tradițiile limbei engleze și franceze, o studiază cu sfințenie și spre a se menține în spiritul limbii și culturii acestor națiuni, vizitează des Londra și Parisul, mulți petrecând acolo ani îndelungați. Numai atunci va putea fi ferit de greșeli, cari clasează definitiv pe un scriitor. Atunci putem fi siguri, că nu va mai întrebuița vorbe ca: *sutinat* (?) (probabil: spriginit, susținut); *leglion* (legiune), *poporal* (popular); *politician* (om politic);¹⁾ *nănaș* (naș); *conține* (conține); a

¹⁾ Politician e un *șarlatan* politic.

ingerat (a făcut ingerințe, a influențat); ¹⁾ *să edee* (se editeze, lat. edito) *a octroa* (!) (a gratifica, a hărăzi); *guvernor* (guvernator)²⁾ etc. Apoi expresii, ca :

„Să organizeze chestia editurii“ (chestia se resoală, nu se organizează); „*sântem în clar*“ (am lămurit, cunoaștem în fond, ne este clar). Atunci n'ar mai confunda expresiile, ca :

„A începe osânda“ și „a se constitui prizonier“, căci e evident că osânda se începe *în urma* unei sentențe judecătorești, iar' cineva se constituie prizonier, *înainte* de a fi judecat; „focul a izbucnit“ și „s'a declarat un incendiu“, de oare-ce focul e mai mic, trecător când se aprind lemne, paie etc., incendiul e de o gravitate mai mare, cuprinde casa, amenință vieți. Apoi ceva „se declară“ după-ce a stat mai mult sau mai puțin înfundat, „isbucnesce“ deodată, pe neașteptat.

Dl Branisce ține cu ori-ce preț să elimineze din limba româneacă termenul „proces verbal“, poate fiind că are oroare de procese. Usul, care e mai tare decât mine, sau d-sa a consacrat acest cuvânt pentru vecie, cu atât mai mult, cu cât nu există un echivalent potrivit. „Sumariu“ ce ni-l recomandă dl Branisce nu e proces verbal; „protocol“ (!!) și mai puțin. Proces verbal (franc. procès-verbal) e *mersul* (processum) discușiunilor verbale (orale) al unei cercetări judecătorești, unei ședințe. El e oglinda fidelă a desbatorilor ce au avut loc. Sumarul conține puncte esențiale, fără nici o desvoltare. Se poate face sumarul unei cărți, unui discurs. Protocol în accepțiunea modernă a cuvântului, astfel cum e întrebuințat în limbile *romanice*, înseamnă desbaterile ambasadurilor în chestii internaționale sau codul ce conține formele de etichetă între suverani.

Se înșală dl Branisce când susține, că verbal înseamnă wörtlich, iar' oral mündlich. Verbal și oral sunt absolut sinonime, cu aceea deosebire că usul, acest puternic suveran, a decretat să se dică: examen oral, însă: proces-verbal. Wörtlich pe românește se dică: din vorbă în vorbă, textual; verbal în acest sens e un germanism.

„Ce e de făcut?!“ exclamă dl Branisce la finea articolului. Apoi răspunde:

„Asociațiunea poate face multe :

1. Să organizeze chestiunea editurii.
2. Scrierile bune cari conțin *cuvinte și frase necunoscute* la noi să se edee cu adnotări.
3. Să compună câte un dicționar bun maghiar-român și german-român, fiindcă noi ne facem studiile la școale maghiare și germane și *întreaga noastră cugetare e stăpânită de modul de gândire străin*.
4. Să adune prin chestionare terminologia vieții noastre publice și să o compare cu terminologia din *România*.

¹⁾ A ingera, termin de medicină: a introduce în stomac alimente, doctorii.

²⁾ Guvernor se dică ici-colo despre repetitor sau preceptor, e forma masculină a cuvântului guvernantă.

5. Să elaboreze conversațiuni de model.

6. Să compună o gramatică științifică^{*}.

Acum ne-am înțeles pe deplin. Ceea-ce vrea „Asociațiunea“, vrea în definitiv și dl Branisce. Mai mult decât atâta: d-sa dă în plus nisce sfaturi foarte judicioase, la cari poate nimeni în sinul „Asociațiunii“ nici nu s'a gândit.

Ceea-ce dovedesce că dl Valeriu Branisce e un bărbat cu o cultură superioară, cu care e o plăcere să stai de vorbă, chiar când n'ai fi în totul de părerea lui.

În ori-ce cas, ar fi de dorit ca comitetul central să dea atențiune cuvenită postulatelor din cele șese puncte și să iee măsuri energice pentru realizarea lor.

București, 17 Iulie 1902.

D. P. Popescu,
profesor.

IX. În „Gazeta Transilvaniei“ Nr. 181—185 dl Alex. de Vaida-Voevod publică următoarele „Reflexiuni asupra „unificării“ limbii literare“:

Recomand reflexiunile mele atenției binevoitoare a fraților liberi — celor chemați și aleși — din Regat.

În cele mai largi cercuri românești a stîrnit interes viu idea lansată de vice-președintele „Astrei“ (Asociațiunii), dl Iosif Sterea Șuluțu, ca să ne „unificăm“ limba literară.

Pressa a început să-o discute, comitetul și secțiile „Astrei“ au pus-o la ordinea zilei a debaterilor. Și acuma? Par-că a înghițit pămîntul idea! Numai „Familia“ și „Drapelul“ îi mai dau atenție*).

Ce este cauza tăcerii? Poate e lucru cam ingrât de a mai discuta „unificarea“? Se poate... Credința mea este însă, că sunt încă multe de spus. Și e o datorință să le spunem.

De aceea viu și eu să-mi spun părerea cu toată sinceritatea.

Poate că vor fi rău înțelese spusele mele de unii „publiciști“ susceptibili. Se poate. Dar vor fi de sigur și de aceia destui, cari vor apleca adevărul și rostul acestor expuneri.

Când un „Român de dincoace“^{*} ori vr'un Bucovinean se întâlnește cu un frate din Regat — de regulă Bucurescean — conversația lor decurge în cele mai numeroase casuri în chipul următor:

Mai întâi se „abordează“ chestia națională, se discută politică. Românul liber de sigur face cu multă elocuență, însă — de obicei — fără pic de cunoștință de cauză „frachelui ghe ghincolo“ observarea, că este foarte mare greșală politică faptul, că nu avem cel puțin 50 de deputați în camera din Budapesta. (Sunt și de aceia, cari nu se sflesc a dice „parlament“). Apoi constată, că Ungurii sunt oameni foarte culți

*) Toate foile noastre i-au dat și-i dau atenție.

și complexanți. Dovadă: Domnia-Lui a călătorit cu Unguri, cari scriau — deși cam rău — franțuzesce, și unul dintre ei i-a oferit cocoanei Românului locul său (cocoana nu „voiagia“ bucuros cu spatele înainte).

Acești Români liberi și-au câștigat cunoscințele etnografice în cupeul de clasa I. Alții ajungând în conversație până la punctul „Ungurii“, te asigură, că Ungurul este om periculos, dur, agresiv. Dacă Românul nostru nu ar fi om de tact deosebit și precaut în afirmarea convingerilor sale politice, mai scii! poate îl dădeau afară din cupeu. Acesta a făcut școala etnografică a Ungariei în cupeul de cl. II.

Cum însă și „voiajiorul“ de cl. I. și cel de cl. II. cunosc — din trenul accelerat — perfect de bine Transilvania, conversația trece dela politică la chestiunea limbei. Fratele nostru liber e iarăși la largul său. Căci el prin faptul, că e din Țară, scie mai bine românește, decât ori-ce Român „ghe ghincolo“. Literatură, gramatică, stilistică, sintaxă, ortografie — le are toate în degetul cel mic. Confundă, ce e drept, novele de ale lui Creangă cu de ale lui Slavici, atribue lui Eminescu ceea ce a scris Vlăhuță, nu a ținut cont, că în Bucuresci apar „Convorbirile“, „Noua Revistă lit. și pol.“, „Sămănătorul“ etc. etc. și în Iași „Archiva“. Deosebirea între Alexandri și Alexandrescu îi cade greu să o găsească. Însă! Cu „sufisansă“ elegantă fratele liber deplasează discuția. O frasă isteată, o întorsătură retorică șireată și a! e perfect informat asupra „biografiei“ autorilor români. Cu câtă vervă scie fratele liber să ne povestească „avanturile galante“ ale lui Alexandri; cât de plastic pricepe să ni-l caracterizeze pe „popa murdar“ Creangă.

„Da să me credeți a fost un popă murdar fără maniere; ce să-i faci? nu era de — familie“. Urmează apoi syfilisul lui Eminescu, asupra căruia dl Levantescu — să-l numim așa — e „inepuisabil“, și scie să vorbească par' că ar fi un specialist dermatolog. Delavrancea ne este prezentat ca „moftangiu“. Coșbuc e un „plagiator cu maniere mocănoase“, Iorga un om, care cu ori ce preț voiesce să fie „interesant“. Slavici a scris nisce „fleacuri“, bune poate de lectură pentru țărani, dar nu pentru un public cu „pretenții literare mai superioare“. Urechii? Da, în Transilvania se crede, că a fost ceva de capul lui, însă în ultima analiză „de! (cu un gest tipic) nici el nu a fost decât un palavragiu“. La fine pricepe Levantescu să dea o aromă deosebită expunerilor sale „din domeniul biografiilor autorilor români“, delectând pe ignorantul „frache ghe ghincolo“ cu câteva fapte, cari d-sa le găsește mai remarcabile în viața respectivilor autori.

Astfel de „dessert“, ori pupază pe colac a conversații literare a d-sale e, că Odobescu a devenit celebru prin „tesaurul dela Pietroasa și prin moartea sa tragică“, Hașdău prin „spiritismul său smintit“, doctorul Urechii și Vlăhuță prin faptul, că primul „i-a tras chiulu“ la al doilea, Maiorescu „a dat divorț“, Gherea vinde „jambon și salată de icre“, Caragiale și-a încercat norocul ca — „birtaș“... ș. a. în infinit! Ardeleanul, „prost și nemanierat“ — ca aproape toți „Ungurenii“ — a

încercat de câte-va ori să-l întrerupă pe Levantescu, în fine însă cu resemnare ascultă blasfemarea unor nume, cari dînsului de când era copil mic i-au apărut încununate de o aureolă sfântă. Poate își aduce aminte, dar nu cutează să rostească în fața fratelui său liber cuvintele lui Eminescu:

„Astfel încăput pe mîna a ori cărui, te vor drege,
Rele or dice, că sunt toate, câte nu vor înțelege,
Dar afară de acestea vor căta vieții tale
Să-i găsească pete multe, rătăți și mici scandale.

Toate micile miserii unui suflet chinuit

Mult mai mult îi vor atrage, decât tot ce ai gândit“.

Însă numai timp scurt poate Ardeleanul să-și reciteze în memorie cuvinte de ale lui Eminescu, căci om de spirit ce e Levantescu — el este totdeauna om de spirit — începe să-l „amuseze“ cu epigrame de ale lui Radu Rosetti pe ignorantul de Transilvănean. În acest gen al literaturii „de spirit“, este acasă fratele liber Levantescu.

Cine crede, că am exagerat, că în realitate nu există un Levantescu — se înșeală. Levantescu e tip! El e acel Român din țeară și în deosebi din Bucuresci, care e mai Român decât Românul! — și decât Românul baștinaș dela țeară. Tot așa a fost Levantin, Neamț ori Evreu. Vindea țiri, era „tinichigiu“ ori „fistichigiu“, ori altfel de „giu“. Fiul e om „de familie“, mare patriot și deci perfect într'ale literaturii.

Legiune e numărul astorfel de Levantesci în orașele României. Ei urăsc mai mult pe Transilvăneni, ei își bat joc mai amar de tot ce e românesc și în primul loc de „țara lui Hübsch“, predică însă în același timp patriotism, se ocupă de literatură, de socialism și adesea și de publicistică. Ei sunt microbii demoralisării vieții sociale, familiare, politice și în primul loc ai vieții naționale și ai spiritului național din țeară. Ei vor rîde de Transilvăneanul, care va dice d. e. „anțert“, „estimp“, ori „lesne“ (în loc de eftin) ignorând faptul, ca și în România, *la țeară*, se folosesc cuvintele acestea ca și în Transilvania.

Di Iosif St. Șuluțu de sigur va fi pățit-o des cu atari Levantesci. Și auzind de multe-ori, că Românul de dincoace prin însuși faptul, că nu s'a născut în vr'o „mahala“ a Bucurescilor și că nu s'a poleit cu poleială francesă, nu scie, *nu poate* să scie vorbi și scrie *bine* românesc, în fine s'a lăsat sugerat din partea oare-cărui „publicist“ din tagma Levantescilor și avînd aproape dîlnic daraveri cu procese verbale stupid scrise, sosite dela cutare ori cutare despărțemînt al „Astrei“, a lansat ideia „unificării limbei literare“.

Cum Doamne Sfînte să „unificăm“ limba literară? Unde se găsesce limba literară românească, după care am puté să ne îndreptăm, pe care noi Transilvănenii am puté-o adopta, — de oare-ce *până astăzi nu există nici în România o atare limbă*. Diarele „de tiragiu“ de dincolo băjbăe de barbarisme, neologisme și de greșeli gramaticale, stilistice și sintactice, în cât ori-ce om obiectiv cu *sentiment de limbă*, va puté constata, că

diarele noastre de dincoace sunt în privința limbii la un nivel mai înalt*).

Iar autorii? Limba lui Coșbuc e cu desăvârșire alta de cât limba lui Eminescu. Estetica limbei, — ca să o numesc așa — se prezintă cu totul altfel în scrierile lui Maiorescu de cât în ale lui Gherea și mă prind (pariez) pe ce veți voi Dv., că numeroșii termeni, de o frumusețe deosebită de a-i lui Creangă ori Odobescu *nici nu-i cunosc, nici nu știu ce însemnează, necum să-i folosească* o mare parte a „publiciștilor“ de dincolo. Cu atât mai bine cunosc și cu predilecție atât mai mare se folosesc de barbarisme și neologisme turcesci, grecesci, franțuzesci, ba chiar și nemțesci și maghiare. Dacă e atare „habitudinea“ publiciștilor, ce putem aștepta dela publicul cel mare? Cui să îi pese de înjurături ordinare, ori de o critică cinstită, obiectivă, și cine să-și ia osteneala de a face deosebire între insultă și critică acolo, unde Caion și semenii săi sunt criticii *de profesie*? Efectele acestor stări le putem vedea la tot pasul.

Faceți o plimbare pe stradele Bucureștilor și veți vedea, că firmele neguțătorilor („comersanților“), sunt scrise cu cele mai variate și imposibile ortografii. Ba une-ori una și aceeași firmă ne oferă „caraghiosul“ „aspect“ al unei împeștritei ortografice. Aruncați numai o privire asupra tabelor de-alungul Calei Victoriei și veți putea constata că *nici chiar numele unor strade principale din capitala României nu a fost încă „unificat“ în privința limbei!* Strada „Scaunele“ nu știi dacă e a „Scaunelor“ ori e strada „Scăunele“. Căci dacă nu e vorba de genetivul cuvântului „scaun“, ci de deminutiv, atunci de ce în *capitală* macar nu se aplică ortografia Academiei? Strada „Dorobanților“ ori strada „Dorobanți“? Recomand atenției binevoitoare a d-lor D. P. Popescu și I. A. Basarabescu studiarea numelor de botez ale stradelor capitalei și ale firmelor dela prăvălii. Pentru completarea studiului le mai atrag atenția asupra „Monitorului Oficial“. Acest studiu sper, că o să-i convingă, că nici un publicist transilvănean nu întrebuițează un atare limbagiu ca marele public Bucureștean ori ca organul oficial al țării. Ei bine, ce fac Academia, primăria capitalei românești și ministerele întru „unificarea limbei“? În care capitală din lume îmi veți putea arăta la tot pasul crime comise cu ajutorul tiparului în contra limbei țării, ca și în București? Unde s'ar mai suferi pe rotogolul pământului, ca *nu limba țării*, ci limbi străine să fie preferite la totul pasul? Uitați-vă odată, vă rog, în centrul Bucureștilor, în „Grand Hôtel de Boulevard“, ce loc ocupă limba românească d. e. pe tariful, care trebuie, că cu învoirea și autorizarea primăriei este afișat! Limba română se prezintă ca servitoarea complexantă a limbei franceze, precum în societate, astfel și pe tariful amintit.

În societatea românească de dincoace se vorbește des ungurește și nemțesce, în societatea bucovineană e la ordinea dălei conversația

*) Vorba e, că pentru a putea judeca, trebuie cineva să fi cetit cu sistem și cu atenție atât diarele de dincoace, cât și cele de dincolo.

în limba germană. Basarabenii se folosesc de multe ori de limba rusească, iar când se întâlnesc doi Români macedoneni o dau pe grecesce. Tot atâtea fenomene ușor de explicat și de scusat, deși nespuse de rușinoase și întristătoare. Recordul păcătoșeniei îl reportează însă și în acest cas frații liberi din Regat. Căci mare parte din ei, *acasă în țeara lor* preferă limba francesă limbei românesce și trecând granița, bine rău, cum pot, căsnesc cea limbă francesă, ori nemțească, par-că ar fi rușine să fie omul Român.

Ardelenii și Bucovinenii, cu infinite jertfe, și învingând infinite obstacole au școalele lor pentru a-și cresce fetele în limba română, în spiritul național românesc. În regat însă cu toată nisuința unor luminați bărbați de stat, „societatea“, adecă oamenii de familie și aceia, cari vor să treacă de atari, încă și adi în mare parte desconsideră crescerea națională, școala românească. Acest fapt constituie nu numai o rușine ci un adevărat desastru național.

Și totuși, întru cât știu eu, nu s'a aflat încă, publicist ori pedagog în Țeară, care într'un studiu sociologic să fi arătat câte din nenumăratele miserii, cari „bântuesc“ societatea românească sunt efluxul creșterii superficiale și lipsite de fond serios, pe care fetele o primesc prin pensionate franțuzesci. Este caracteristic pentru afirmările mele, că nu numai în Țeară sunt mai preferite pensionatele călugărițelor franțuzesci, ci și în internatele din Viena ale acestor călugărițe *catolice*, majoritatea absolută a elevelor o dau elevele *ortodoxe române* din România! Și care e rezultatul cu care se aleg terminând cursurile internatelor? *Limba francesă!* Cum să fie apoi în România stimată și cultivată limba și literatura română? Cum să fie cetiți autorii români? Faceți fraților publiciști bucuresceni o statistică, câte dintre damele elitei capitalei *românesce* au cetit d. e. pe Creangă și câte pe Marcel Prevost?!

Urmarea astor-fel de fenomene asupra limbei — de moravuri nu discut de-o-camdată — e, că publicistul-tip din Regat, tot pe atât de puțin poate scrie și vorbi fără de a-și lua refugiul la limba francesă, pe cât de puțin pricepe să se lapede de cuvintele turcesci, franțuzesci și grecesci. Se ține însă fiesce-care din tagma astorfel de publiciști mult superior *ori-cărui* publicist transilvănean ori bucovinean. Limba, accentul, stilul d-sale, toate, toate sunt mai românesce.

Întrebați de Transilvăneni, cari au avut mai adese-ori ocașie să se întâlnească cu Români din țeară, și veți afla lucruri la aparință de tot paradoxe. Astfel d. e. o să vă știe povesti atari Transilvăneni, că li-s'a întâmplat, că în aceeași Ți, ba chiar și în aceeași oară și în aceeași societate, d. e. bucuresceană, un domn ori o damă a constatat, că se observă Transilvăneanul, îndată ce a pronunțat omul nostru două cuvinte, iar alții, că aușindu'l vorbind, nici nu le-a venit aminte să presupună, că este „frache ghe ghincolo“. Credeți dv., că ori unii, ori alții au spus un neadevăr din considerații de complesanță? Nici decum. Va fi fost numai șiret Transilvăneanul și se va fi folosit de următoarea rețetă, --

cu ajutorul cărora ori-ce Transilvănean poate „dupa“ (păcăli) pe cutare ori cutare Levantescu.

1. *Limba.*

Țică în loc de: Legumă	—	zarzavat	Țică în loc de: batjocură	—	zeffimea
" " " " Lemnuș ori	}	chibrit	" " " " sur	—	gri
" " " " aprinjoară			" " " " veșted	—	fanat
" " " " vinars	—	rachiu	" " " " de ris	—	caraghios
" " " " suburbiu	—	mahala	" " " " suman	—	palton
" " " " ciubăr	—	hărdău	" " " " peptar	—	jiletcă
" " " " (ung. cseber)	—	(ung. hordó)	" " " " spăcel	—	bolero
" " " " cocis	—	vizitiu	" " " " tindă	—	antișambră
" " " " (ung. kocsis)	—	(ung. vezető)	" " " " nod	—	nő (sic!)
" " " " legătore de	}	jaretieră	" " " " fustă	—	jüpon
" " " " ciorapi ori			" " " " epistoler	—	factor
" " " " de călțuni			" " " " teatralist	—	actor
" " " " chisăliță	—	borș	" " " " călător	—	voiajor
" " " " șorță	—	tablieră	" " " " gimnasiu	—	licen
" " " " briu, încin-	}	cordon	" " " " șod	—	curios
" " " " gătore			" " " " statue	—	statuie (fr. statue)
" " " " peteală (termin	}	panglică ori	" " " " nuvelă	—	nuvelă
" " " " de origine			" " " " (noveală)	—	nuvelă
" " " " latină folosit de			" " " " întreprindēt.	—	antreprenor
" " " " 3 mil. Români	}	pantlică. (Ungur. pântlika)	" " " " noi scriem	—	noi scrim
" " " " de dincoace)			" " " " de ce folos?	—	la ce bun? (ung. „minek jó?”)
" " " " vël	—	voal	" " " " a publica	—	(a da în vileag (ung. „világgá bocsátani).)
" " " " domn, doamnă	—	cocon, cocoană			
" " " " domnișor	—	coconăș			
" " " " domnișoară	—	coc. duducă			
" " " " albastru	}	blô (sunetul ô nici nu-'l are limba rom.)			
" " " " vênăt					
" " " " mieriu	—				

Dacă mai întrebuințează termeni ca ciulama, capama, musaca, lefegiu, scandalagiu, palavragiu, moftangiu, mahalagi, tinichigiu, fistichigiu, uvrier, fonderie, imprimerie, tutungerie, corsaj, visaj, ultraj, hauș, vertij, și așa mai departe cu grație în infinit, atunci e pe drum Transilvăneanul nostru de a trece înaintea fratelui său liber Levantescu drept un Român, care cunoaște limba *adeverată* românească.¹⁾

Ii mai lipsesce însă:

2. *Accentul.*

Al naibii lucru accentul acesta *veritabil* românesc. Chiar și oameni serioși de dincolo nu vor sta un moment la îndoială să declare, că *ori-ce* Transilvănean, care nu a trăit în Țeară, vorbește românesc, cu „accent unguresc“. Acești oameni însă n'au nici habar de limba maghiară, necum de accentul atât de particular maghiar; n'au idee, că cei mai mulți Români, cari 'și-au făcut școlile în limba maghiară, vorbesc unguresc cu accent pronunțat *românesc*.

Să nu ne mai mirăm apoi de „palavragii“ de dincolo, cari cu „afront“ fac critică accentului Transilvănean, decretând accentul *levantin* de singurul accent *veritabil* românesc!

¹⁾ Sunt și Levantesci de aceea, cari pretind, că barometrul românismului e apetitul manifestat în fața unui blid plin de țiri.

Ori totuși poate va fi adevărat, că accentul și pronunțarea din București sunt cele mai românești? Dar pe ce basă și cu ce drept? Fiind-că e capitala română? Dar dacă întâmplarea istorică ar fi voit ca Iași, Chișineul, Seliște ori Alba-Iulia se fie capitale? Și apoi cu o logică de aceste s'ar pute decretă de limba cea mai veritabilă nemțească, limba din Viena ori cea din Berlin, nu dialectul, ci limba cum o vorbește, „accentuiază“ și pronunță pătura cultă.

Moldova, ținutul Năsăudului, al Orăștiei, al Seliștei, al Brașovului din Transilvania, Basarabia, o mare parte a Românilor din Muntenia, deci *majoritatea poporului* român pronunță și accentuiază altfel, decât Românul din mahalaua Bucureștilor. Cât de diferit era graiul lui V. A. Urechia, de acela al cutărui „palavragiu-mahalagiu-fistichigiu“ din București!

Însă cu toate aceste numai Românul, care se folosește de turcisme, franțuzisme, grecisme, germanisme și *maghiarisme* specifice bucureștene, și care vorbește „ră-pě-dě“ ca un levantin, numai acel Român vorbește *bine* și *corect* românește? Nu, de o mie de ori nu! În Muntenia la țară, în Transilvania la Brașov, Orăștie ori Seliște să vorbește mai curat și să pronunțe mai corect românește, decât în București. Dar se înțelege: un publicist din București nu are nevoie, nici datorință morală să *cunoască* mai întâi și pe Românii din ținuturile amintite, și numai după aceea să facă critică.

De altă-dată o să-mi permit a reproduce probe de stil din România. Acum voesc să reflectez numai la o observare a dlui Iosif St. Șuluțu referitoare la stil. D-sa scrie la un loc: „Fraților din România le servește de model limbajul frances: *scurt*, cuprinzător și explicit. Îmi dicea odată un Frances: Nu trebuie scris un period mai lung, pe care nu-l poți pronunța într'o răsufare, ca să poți face o pauză“.

De sigur Francesul d-lui Șuluțu va fi înjurat cu acea ocaziune stilul german, ocupație predilectă a multor oameni, cari nu vor fi avut voie, ocazie ori posibilitate de a cunoaște stil nemțesc: „*scurt*, cuprinzător și explicit“. Ei bine, voi cita două propoziții din doi autori francesi, știști recunoscuți și într'adevăr pe atât de admirabili, pe cât de deosebiți în urma chemării lor. Emile Zola scrie d. e. în Cap. XIII. al romanului său „Nana“ la un loc:

„Il s'accoutumait à Fauchery il finissait par trouver mille avantages dans la présence d'un mari chez sa femme, lui laissait les petits soins du ménage, se reposait sur lui pour une surveillance active, employait aux dépenses quotidiennes de la maison l'argent de ses succès dramatiques; et comme d'autre part Fauchery se montrait raisonnable, sans jalousie ridicule, aussi coulant que Mignon lui — même sur les occasions trouvées par Rose, les deux hommes s'entendaient ne mieux en mieux, heureux de leur association fertile en bonheurs de toutes sortes, faisant chacun son trou, côte à côte, dans un ménage où ils ne se gênaient plus“.

Dieulafoy, profesor la clinica medicală din Paris, celebru savant și excelent stilist scrie:¹⁾

¹⁾ Dieulafoy: Manual de pathologie interne. Tome IV. pag. 808—809.

„Si vous ne possédez pas cette expérience, qu'on ne peut acquérir que par la fréquentation et par l'observation assidue et incessante du malade, si vous n'êtes pas aptes à saisir les changements qui peuvent surgir d'un instant à l'autre; si vous n'êtes pas habile à dépister les nuances, parfois si légères, qui annoncent la détente du mal ou qui font présager l'orage si vous n'êtes pas prêt, au signal voulu, à agir énergiquement; si vous ne savez pas ménager les forces de votre malade; si, dans le désir de bien faire, vous dépassez le but; si vous sépuez le coeur que vous vouliez fortifier; si vous épuisez le rein sous prétexte d'activer sa fonction; en un mot si votre éducation médicale le ne vous permet pas de sentir en vous „l'influence secrète“ qui est comme le témoignage intime du devoir médical accompli, vous avez beau être chimiste, physiologiste, bactériologiste... vous n'êtes pas médecin“.

Propoziții de lungimea acestora mă angajează să citez, numind autorul, opul și pagina, dintr-o mulțime de autori celebri franceși, începând cu Rousseau și Voltaire și terminând cu Zola.

Cred deci, că nu mă înșel, dacă afirm că greșesc dl Șuluțu, când atribue „stilul ușor“ românesc influenței lecturii și a poleitului francez, de cari se mândresc mulți Levantesci bucureșteni. Creangă, Slavici, Coșbuc, de sigur nu dela Francesi au învățat să scrie. Nici stilul lui Maiorescu, Delavrancea, Vlăduț, Odobescu, Xenopol, Densușianu, Hașdeu, Gane, Iorga, Bunea ori Cioflec nu e franțuzesc, ci neaoș românesc. Și atât la noi în Transilvania și în Bucovina, cât și în România liberă mai este o pleiadă întreagă de pene bătrâne și tinere, cari scriu perfect românesc, fără să-și fi făcut școala la franceși.

Deci — cred și profesez eu — nu la Francesi, ci la *autorii români buni* și la *poporul românesc* trebuie să ne facem școala stilistică. Cu ajutorul celor dintâi să ne perfecționăm sentimentul estetic, iar' dela popor să învățăm sentimentul corect de limbă, finețele și idiotismeale limbei. Altcăva noi, Transilvănenii și Bucovinenii nu putem face, ori câte ședințe ar ține „Asociațiunea“ și ori-cât de nobile ar fi năsuințele venerabilului ei vice-președinte. Altfel ni-se înfățișează însă situația fraților nostri din Regat. *Ei sunt chemați și datori să creeze o limbă unitară vorbită și scrisă.*

Și sunt cu atât mai mult chemați și datori să-și îndeplinească această sfântă datorință, ce o au față de *întreaga românie*, cu cât *ei singuri* sunt în fericita poziție de a o *pute* îndeplini.

Nu înțeleg crearea unei limbi, care să fie decretată de singură corectă, căci scriitorul scrie după cum îl taie capul și după cum îi dictează sentimentul, urmând inspirației momentului creator, și nu-și sfărîmă mintea cu gândul, dacă cutare termin necesar pentru concretizarea unei finețe eufonice stilistice e „aprobat“ ori nu de cutare for științific.¹⁾

Nici crearea unor reguli speciale de stil nu o țiu necesară — afară de regulile generale — căci stilul e reogîndirea firei limbei, resfrîntă prin prisma individualității autorului.

Cred însă, că este *de datorință* fraților nostri liberi — a celor *chemați și aleși*, nu a „palavragiilor“ — să facă pași întru unificarea și purificarea limbei românesce vorbite și scrise.

¹⁾ Dl Șuluțu ar voi să scoatem din limbă cuvîntul „cheltuesce“. Riria, divina Riria însă îl folosește pentru a obține un efect poetic admirabil de eufonic cu ajutorul acestui cuvînt, condamnat la moarte de dl I. St. Șuluțu. — A. V. V.

Mai ușor s'ar pute ajunge acest scop, dacă bună-oară pentru început s'ar face măcar următorii pași:

Fiind *Academia Română* și nu „Asociațiunea“ singurul for suprem științific pentru toți Românii, Academia ar fi chemată și datorare să iee inițiative pentru compunerea și editarea:

1. A unui dicționar, care să conțină cuvintele *românesci de bastină* (fie ele de ori-și-ce origine), deci cuvintele necondiționat bune și admise de Academie pentru folosință în scris și în vorbit. Provincialismelor și sinonimelor, să li-se deee cea mai mare atenție.¹⁾

2. A unui dicționar al cuvintelor străine, slave, franțuzesci, grecesci, turcesci, unguresci, nemțesci etc., cari trebuiesc evitate și cu încetul scoase din limbă.

3. A unui dicționar²⁾ al neologismelor, adecă al cuvintelor nouă (nu „noi“) încuibate în limbă și admisibile, și a cuvintelor create de Academie în adins pentru înlocuirea cuvintelor străine. Tot neamul românesc ar pute fi provocat să colaboreze la această muncă, ba s'ar pute da chiar premii de 5—10 și mai mulți lei pentru cuvinte create în consonanță cu spiritul limbii românesce.

Aceste dicționare ar trebui să fie vândute c'un preț foarte ieftin, ba dacă le-ar cere oamenii, cari nu dispun de bani, însă au interes pentru progresul nostru cultural — studenți, învățători ș. a., ar trebui date și gratuit.

Mai departe ar pute Academia să adreseze apeluri tuturor miniștrilor, primăriilor, orașelor mai principale din Țeară, cât și revistelor și ziarelor serioase și nu în ultimul loc direcțiunei căilor ferate române³⁾, în cari să stăruiască, ca acestea să conlucre la unificarea și purificarea și a *limbei oficiale*. Tot-odată să stăruiască, să nu fie nici o limbă străină preferită limbei țerii. Firmele comersanților, numirile stradelor, afșurile din oteluri, din trenuri etc., să fie scrise cu ortografia Academiei și într'o limbă cât se poate de curată, românească. De asemenea actele și foile oficiale etc.

Marii și luminații bărbați conducători ai României au priceput în trecut și pricep și astăzi să scutească interesele *economice* ale Românilor de bastină, în contra străinilor. De ce nu ar sci să afle căile și mijloacele, ca și bunurile *morale* ale neamului românesc să fie scutite de gangrena demoralisării străinismului?

Ceea-ce au săvârșit Germanii, Francesii, Rușii și sistemul, pentru noi periculos, însă ca muncă și rezultat vrednic de admirație al Maghia-

¹⁾ *Magnum Etimologicum* are alt plan al redigerei și altă menire. A. V. V.

²⁾ Așa un dicționar se înțelege, că ar trebui să apară tot mereu în ediții nouă, ori în fascicule complementare. — A. V. V.

³⁾ Direcțiunea C. F. R., din comlesanță deplasată, ori din deplorabil servilism față de Maghiari, a botezat locul istoric românesc, Turnu-Roșu, de present stație a trenului C. F. R., „Veres-toron“. Se poate o desconsiderare mai scandalooasă a limbei române la ea acasă, în Țeara ei proprie? — Dr. A. V. V.

rilor, pot indica mai bine factorilor chemați din România, cari datorințe cu ajutorul căror mijloace au să le îndeplinească întru românizarea României. Când apoi după o muncă îndelungată, perseverantă și conșcie de țința sa prefriptă, va fi creată în Țeara liberă românească o limbă literară, oficială și *socială* unitară, atunci va fi sosit timpul să se discute unificarea limbei!

Nu însă numai unificarea așa numitei limbi literare, căci o atare limbă în realitate nici posibilitatea, nici îndreptățirea de existență nu o are, ci unificarea limbii românesce, scrise și vorbite în Transilvania, cu limba din România.

Dar sunt prea firm convins, că o atare discuție ar deveni superfluă, căci precum astăzi, așa și în viitor, tot ce s'ar întreprinde în Țeară în direcție patriotică, românească, și în deosebi tot ce Academia ar face pentru românizarea limbei românesce ar fi întimpinat de toți Românii, cari manuează peana la noi și în Bucovina cu cel mai viu entusiasm și urmat cu perseveranță neconținut atență.

Cât timp însă dincolo de munți factorii competenți, *singurii* competenți pentru toți Românii: *Academia, ministerele, primăriile și societatea adevărat cultă și liberă*, nu au ajuns încă la „conștiința necesității“ unei limbi unificate, curate, și nu stăruiesc nici măcar pentru atâta, ca *limba română să fie onorată* pe toată linia *în propria ei Țeară*, ce amarul nostru putem face noi, cești de dincoace, decât ceea-ce am făcut și până acuma: să învățăm limba dela popor, dela autorii mari români și să scriem — *pe cât ne este posibil* — o limbă bună și curat românească. Iar față de critica malițioasă, ignorantă ori stupidă a unor „palavragii“, să ne aducem aminte, că T. Maiorescu a studiat la Brașov, Ioan Maiorescu (tatăl) la Blăși, că pe Slavici, Coșbuc, Dulfu, Iosif, Onciul, Pop, Popovici, Bogdan, ori în domeniul științei medicale pe neobositul și distinsul savant Babeș, România i-a primit cu limbajul lor deja format.

Și afară de ei încă o pleiadă infinită de publiciști bătrâni și tineri pe toate terenele științelor. Ferice de el Român, născut de Româncă liberă în Țeară liberă, cetățean liber.

Să-l preaslăvim însă, ca pe un om de trei ori mai fericit pe acel Român, căruia, deși născut sub domnia străină, i-a fost dat să ajungă din grația sorții învățător al Românilor liberi, învățând societatea din Țeară să-și cunoască limba adevărată și curată a străbunilor.¹⁾

Spiritul levantin din Țeară, care amenință cu înăbușire spiritul românismului adevărat, numai atunci va pute fi înăbușit, când tot Românul liber va fi mândru de limba sa și va iubi cu sfințenie tot ce e românesc — până și cel din urmă cuvântul român — *pentru-că e românesc!*

Dr. Alex. de Vaida-Voevod.

¹⁾ Când terminasem manuscrisul, apărură studiul d-lui Strajan. Cu toate, că recunosc din cuvânt în cuvânt adevărul celor spuse de d-sa și cu toate că mai obiectiv decât d-sa nu a scris nimenea în chestia „unificării“, totuși cred, că „reflexiunile“ mele scot la iveală un nou punct de vedere, și de aceea au îndreptățirea de a fi publicate. — Dr. A. V. V.

X. Sub titlul „*Unificarea limbei literare române*“, dl M. Strajanu, scrie în „*Gaz. Trans.*“ Nr. 166—169 a. c. :

Fiind-că această întrebare s'a pus din nou la ordinea zilei, atât în comitetul Asociațiunii prin venerabilul ei vice-president, dl Iosif St. Șuluțu și de acolo în pressă; cred că nu e de prisos a reaminti câteva idei în această privință, idei vechi, însă cari sunt și azi de actualitate și vor fi până când toți Românii vom avea o limbă literară deplin uniformă, precum acelea-și trebuie să ne fie ideile, tendințele și idealul nostru național.

Întrebarea e foarte veche. Ea a preocupat pe cărturarii români, de când au început a-și forma o literatură scrisă; mai ales de când Miron Costin a deșteptat într'înșii conștiința despre originea latină și unitatea etnică a poporului român. Pentru-că dela acest mare cronicar datează ideea lămurită despre originea și unitatea Românilor din toate provinciile Daciei vechi, idee, care până atunci nu exista, decât ca o tradițiune scumpă învălădită în ceața vremilor trecute, și ca un simțământ de mândrie în inima Românului, care-l făcea să țină la numele și limba sa ca la nisele titluri de nobleță și de glorie.

În veacul al 17-lea când și Românii din Muntenia și Moldova au început a-și traduce în românesce cărțile bisericesci, și a introduce în biserică și în stat limba română în locul celei slavone de până atunci; adese-ori vedem în prefațele cărților tipărite atunci, exprimată cu mult dor tendința de a scrie pe înțeles pentru toți Românii. Ancă Eustratie logofătul în pravila tipărită în 1652, sub Vasile Lupul, dice în prefață: „Acestea învățături ne-au dat și ne-au lăsat nouă tuturor rodului românesc.... Și le-am tâlmăcit din scrisoarea grecească, pre limba românească, ca să poată înțelege toți“. În prefața bibliei lui Șerban, tipărită la București, în 1688, se dice că ea se dă unui popor întreg, ca „să lumineze celor den casă a bisericii noroadе, Românilor, Moldovenilor și Ungrovlachilor“.

Această laudabilă tendință pentru unificarea limbei literare încă dela începutul literaturii scrise, nicăiri nu se vede mai lămurit spusă ca în „Predoslovie către cetitori“ a Noului Testament dela Alba-Iulia, din 1648. „Bine scim“ — dic colaboratorii Mitropolitului Simion Stefan, — „bine scim că cuvintele trebuie să fie ca banii; că banii aceia sunt buni, cari umblă în toate țările; așa și cuvintele acelea sunt bune, cari le înțeleg toți. Noi, drept aceea ne-am silit de încât am putut, să izvodim așa cum să înțeleagă toți“.

Am subliniat aceste frase, pentru-că ele cuprind partea cea mai însemnată a principiului, după care trebuie să se formeze și să se cultive ori-ce limbă literară. În ele se află simburile teoriei despre *Circulațiunea cuvintelor*, teorie dezvoltată cu multă erudițiune de dl B. P. Hașdeu în „Magnum Etymologicum“, și după care se poate cunoaște fisionomia sau caracterul național al limbei.

Întemeiați pe această teorie, urmează ca pentru toate ideile și cugetările, pentru cari aflăm cuvinte, forme, înțelesuri și construcțiuni potrivite în graiul poporului, să nu întrebuițăm altele străine, ca scrierile literare să fie cât se poate ușoare de înțeles și accesibile tuturor câți sciu ceti. Și noi Românii, putem face aceasta mult mai ușor decât alte națiuni; pentru-că limba română are, între altele două însușiri de mare însemnătate: unitatea sau lipsa de dialecte și bogăția vocabulariului. În basmele, proverbele, în cântecile și în toate produsele literaturii populare, limba noastră are o bogăție de expresiuni, care nu se află în alte limbi populare și în cari, ca și în însușirile morale și intelectuale ale poporului român, se văd urmele unei vechi culturi, moștenite dela Romani. Pe lângă aceasta, graiul poporului român se bucură de o unitate fără exemplu în istoria limbilor populare. În regat, ca și în Transilvania, Bănat, Maramureș, Bucovina, Basarabia și în satele române din Sârbia și Bulgaria, până la Balcani, Românii vorbesc o singură limbă fără dialecte; pentru-că micile deosebiri de vorbe și de pronunție dintr'o țeară în alta, sunt prea puține, ca să formeze dialecte; ele sunt provincialisme foarte lesne de înlăturat în limba literară.

Dialecte deosebite de cel daco-român, devenit limbă literară, avem numai în graiul macedo-român și cel istriian. Ancă și în acestea, deosebirea dialectală o formează mai mult vocabulariul decât formele gramaticale.

Unitatea și belșugul de expresiuni a limbei noastre populare fac ca deosebirea între ea și limba literară să fie mult mai mică, decât la alte națiuni, cari trebuie să-și învețe limba scriitorilor în școală. Aceasta e o mare înlesnire pentru răspândirea științei și culturai naționale în masele poporului. Și noi am lucra în contra acestui mare interes național, când am stărui să ne formăm o limbă literară cum voiau etimologiștii nostri, fie chiar mai asemenea celei latine, sau altei limbi neolatine, însă mai străină de poporul nostru și mai anevoie de înțeles pentru el. Un cuvânt sau o formă înrădăcinată în limbă, adevărat întrebuițată de întreg poporul român, fie chiar de origine străină, sunt mai românesci decât un cuvânt sau o formă latină, dar' neînțelese de popor; d. e. *poveste*, *plug*, *oraș*, și forma *puternic*, deși slavone de origine sunt mai românesci decât *narațiune*, *aratru*, *opid*, *potente* sau *putinte*. Vorbele și formele din graiul poporului exprimă pentru el nu numai noțiunile abstracte ale lucrurilor, ci mai mult imaginile lucrurilor cu toate simțemintele ce ele pot deștepta. Limba unui popor, cum se găsește în proverbele, în idiotismele, în poezia sa, este astfel adevărata icoană a sufletului seu. Ea cuprinde în sine cea mai scumpă icoană a sa. Și cu ori-ce cuvânt din vocabulariul obicinuit al poporului, care s'ar înlocui în scriere cu un neologism, s'ar înstrăina o parte din avuția morală a națiunii.

Grija, care nelinisea pe istoricii și filologii nostri, dela S. Micul până la Cipariu și Laurian, n'o mai putem avea ađi, când nime nu mai contestă latinitatea neamului și a limbei noastre. Ađi e cunoscut și recunoscut de toți că nu numai sintactica și formele etimologice, nu numai

clasele secundare de vorbe, cum sunt articolul, pronumele, numerele, prepozițiunile, conjuncțiunile, dar și clasele principale, numele și verbele sunt în marea lor majoritate latine. Să luăm de exemplu vorbele, cu cari numim organele corpului și funcțiunile lor, sau părțile casei, sau terminologia religioasă, în mare parte, care prin latinitatea ei ne servește ca un argument despre creștinarea Românilor înainte de a fi venit în atingere cu Slavii.

Apoi chiar slavonismele, turcismele și alte străinisme, cari le avem în limbă, unele sunt numai locale, iar' acelea cari sunt generale, sunt mult mai puțin întrebuințate decât vorbele romanice. Vocabulariul nostru usual, care determină caracterul limbei, este în marea lui majoritate latin. D. Hasdeu în teoria circulațiunei cuvintelor, a luat ca exemplu o doină din Dobrogea, unde influența turco-slavică a fost mai mare ca în alte părți, și din 30 de cuvinte n'a găsit nici unul străin; iar' dintr'un bocet luat tot de acolo, din colecțiunea dlui Burada, din 155 de cuvinte a găsit, că numai 29 erau nelatine. Ca o bună probă de fisionomia latină a limbei, ne poate servi, între altele „Opincaru“, scriere făcută de dl G. Jipiesiu „din limba țeranului muntean“.

Însă tocmai pentru respectul ce datorim graiului poporal, nu trebuie să reintroducem în limba literară vorbe străine eșite din obicei ca *oblăduire* (guvernare), *hojma* (mereu), *predmet* (privință), cum voia să facă Lambrior, sau să formăm altele după analogia aceloră și să dicem *amarnic*, *dornic*, *prepuelnic*, cum dic și scriu poeții și diariștii mai tineri, pentru-că avem *falnic*, *harnic*, *sîlnic* ș. a. Chiar archaismele de origine latină numai poeții au dreptul de a le reintroduce, pentru-că numai ei prin stilul lor le pot da însușirea estetică, care să le facă plăcute și ușoare de înțeles.

Asemenea nu trebuiesc alungate neologismele introduse deja în locul altor cuvinte vechi, sau pe lângă ele, întru-cât asemenea neologisme s'au încetățenit și sunt înțelese de toți câți știu ceti. Astfel sunt: *libertate*, *speranță*, *desperare*, *spirit*, *pericol*, *insulă* în loc de *slobozenie*, *nădejde*, *desnădejduire*, *duh*, *primejdie*, *ostrov*; sau *compățimire*, *pasiune*, *banchet*, *protector*, pe lângă *mîlă*, *patimă*, *ospet*, *ocrotitor*. Pentru-că o limbă e cu atât mai bună, cu cât e mai bogată în expresiuni, mai ales când neologismul exprimă o nuanță nouă a aceleiași idei.

Scriitorii cei buni ne pot servi și în această privință ca model.

Din toți poeții noștri, Alexandri are limba cea mai românească, pentru-că el și-a făcut educațiunea literară prin studiul poesiei populare, a cărei comoară el a scos-o mai ântăiu la lumină. De aceea în scrierile sale mai vechi e lucru rar să vezi un neologism. Însă înaintând cu timpul a început să primească și el câte un latinism, ca *sacru*, *celebrez*, *desperare*, *tesauri*, *seculari*, *pagini glorioase*, *demn*, *nedemn* ca d. e. în următoarele versuri:

„Sub cerul *splendid* al Provenții,
Eu, cântăreț din răsărit
La voi, maestrii ai *cadenții*
Viu și vă dic: „Bine-am găsit!“
(*Brînd.*)

„Din *seculi* *dispărută* în noaptea neguroasă
 Tu ați *apari* în lume *coroană* *majestoasă*
 Cu opt *regesci* *floroane*, în semn neperitor.
 De *glorie*, *mărire*, *tărie* și *onor*.

(*Imnul Coroanei.*)

Limba poetului din cei de pe urmă ani ai activității sale nu este întocmai aceeași ca în primele sale scrieri. Ea s'a reînnoit încâtva; și această schimbare o cere însași legea progresului. Limba este expresiunea cugetării; iar cugetarea și ideile, cari o compun, se schimbă mereu, ca și organismul omenesc. Conform legii dezvoltării limbilor, câtă vreme ideia unui lucru rămâne întreagă, în conștiința poporului, rămâne și cuvântul care o exprimă, cu toate sunetele ce-l compun. Modificându-se ideia, se modifică și cuvântul schimbând unele sunete. Așa din *libertate*, care în graiul poporului roman însemna a face pe cine-va *libertus*, a'libera din sclavie, poporul român a făcut cu timpul *iertare*. Vorba exprimă o idee, care seamănă cu cea veche, dar care nu mai e aceeași. Alte-ori se pierde ideia și cuvântul se uită; sau ideile se exprimă prin alte cuvinte mai corespunzătoare și mai întrebuițate.

Așa în versurile citate, neologismele: *coroană* *majestoasă* exprimă ideea suveranității naționale, al cărei înțeles nu se cuprinde în vorba *cunună*, întrebuițată la cununia mirilor sau în alte ocațiuni serbătorești.

Regesci floroane, sunt podoabele asemenea florilor de pe coroana regelui. Iar *rege* și *regesc* înseamnă idei ce nu se pot exprima prin *craiu* și *crăiesc*. Românii nici-odată n'au numit pe suveranii lor decât *împărați* sau *domni*. Numirea de rege, urgisită de Romani, împreună cu ideea, dela alungarea Tarquinilor, n'a trecut în graiul poporului român. El a luat vorba *craiu*, dela străini (după dicționarul academic de la *Κυράλιος*, o formă din gr. *Κύριος* domnitor) însă numai pentru suveranii străini, sau în înțeles rău, pentru omul desfrânat. Înțeles bun mai are acest cuvânt numai în cântecile de stea, care se scie că sunt de origine cărturărească.

Nici o limbă nu rămâne staționară, cu atât mai puțin limbile literare. O cauză care face ca limbile literare să fie mult mai supuse reînnoirii de cât graiul poporului, mai mult sau mai puțin conservativ, este cultura intelectuală. Prin cultură intră în viața intelectuală a unei națiuni, o mulțime de idei și nuanțe de idei nouă, pentru cari nu se află cuvinte corespunzătoare în graiul poporului. Și la noi trebuia să se întâmple aceasta într'o măsură mult mai mare decât la alții; pentru-că noi intrând repede în comunicațiune cu alte națiuni mai culte, am înaintat într'un veac cât alte popoară în două sau trei veacuri.

Ori-cât de conservativi am fi în conservarea limbii, nu ne putem lipsi de neologisme. Este acum întrebarea: cum, de unde și în ce măsură să luăm neologismele trebuitoare?

La această întrebare încă aflăm răspuns în scrierile celor mai vechi cărturari români.

În prefața bibliei dela Alba-Iulia, din 1648, ni-se spun, sub Nr. 3, următoarele: „De aceasta încă vom să sciți, că vedem că unele cuvinte unii le-au isvodit într'un chip, alții într'altul, iar noi le-am lăsat cum au fost în isvodul grecesc, vădând că alte limbi încă le țin așa, cumu-i *sinagogă... gangrenă*, și pietrii scumpe, carele nu știu româneesc...”

Dintre literații mai noi foarte bune povețe ne dau în această privință C. Negruzzi în scrisorile sale. (Publicate în „Convorbiri literare” din 1876, 1877 și 1878 și în „Pecatele tineretelor”). Eliade în prefața gramaticii sale din 1827 ș. a. — Cuvintele cari nu le găsim în limba poporului nostru, să le împrumutăm — ăce Eliade — din limbile înrudite cu a noastră și să le romanisăm. Dar să împrumutăm numai atâtea câte ne trebuie și unde ne trebuiesc; să nu facem ca negustorii, care împrumută fără socoteală și pe urmă bancrotează. Insași limba primilor nostri filologi, a lui S. Micul, Șincăi și Petru Maior este mult mai românească și deci mult mai bună decât teoria lor.

Nime însă n'a studiat mai bine această chestiune decât dl T. Maiorescu care prin criticele sale a arătat și a întemeiat în mod științific direcțiunea cea bună, atât în limbă și în literatură cât și în întreagă viața noastră culturală. Pentru aceea ar fi de dorit ca, pentru a înlătura deosebiri, cari mai există încă în limba noastră literară dintr'o provincie într'alta să se răspândească cât mai mult criticele dlui Maiorescu, în special cele relative la limba și ortografia română, și să se vulgarizeze principiile sale prin școală, în manualele didactice și prin diaristică.

Aici mă voiu mărgini a cita sau a reasuma numai câte-va fragmente din articolul „În contra neologismelor”, publicat în vol. II al Criticilor:

„Principiile neologismelor le putem despărți în patru reguli, pe cari le vom expune în paginile următoare și vom căuta a le întemeia.

I.

„Acolo, unde pe lângă cuvântul slavon există în limba românească populară un cuvânt curat român, cuvântul slavon trebuie să fie depărtat și cuvântul român păstrat.

„Vom ăce dar binecuvântare, și nu blagoslovenie, vom ăce preacurată și nu precistă, bunavestire și nu blagoveštenie”.

Această regulă e mai însemnată în aplicarea ei la cărțile bisericesci. În România pe multe locuri se întrebuințează în biserici și mănăstiri o limbă încărcată de slavonisme netrebuitoare. Și aceasta pentru că exagerarea unor neologisti, cari s'au încercat să introducă în biblie schimbări și expresiuni recomandate de o filologie nepricepută și trecătoare, au făcut pe capii bisericii să se împotrivescă în contra tuturor schimbărilor de teama schimbărilor celor rele sau pripite. Și fără conlucrarea episcopilor nu ne putem aștepta la nici o reformă în biserică.

II.

„Acolo unde avem în limba noastră obicinuită un cuvânt de origine latină, nu trebuie să introducem altul neologist. Vom ăce dar împr-

giurare și nici odată cercustanță sau circumstanță, binecuvântare și nu benedicțiune.

„Și această regulă este dela sine înțeleasă; cu toate acestea ea trebuie anume formulată și trebuie să stărnim cu toții întru pădirea ei în scrisori și în diare, pe catedra școalei și la tribuna parlamentului. Căci profesorii, deputații și scriitorii nostri mai de frunte 'și-au făcut o parte însemnată a studiilor în limbi străine. De aici urmează firesce, că o sumă de cuvinte și de deprinderi sintactice le vin mai întâiu în minte sub forma limbei străine, pe care o cunosc mai bine.

„Însă cea mai ușoară deșteptare va fi deajuns pentru a trezi pe acești scriitori din felul de letargie intelectuală, în care se află, cât pentru limba lor, și a le aduce aminte, că și limba română are geniul ei propriu și cuvintele ei proprii și că acestea trebuiesc cunoscute și deprinse. Mai toți scim pe dinafară frase din Voltaire și Alfred de Musset, din Schiller și din Heine. Dar dacă este să vorbim și să scriem românesce, trebuie *neapărat* să ne dăm osteneala de a cunoaște și biblia română în frumoasa limbă din secolul al 17-lea, și cronicarii nostri și poveștile, poeziile și proverbele populare. Fără această cunoștință nu poate fi scriitor român.

„Și aici nu vorbim în contra acelor exagerări, pe cari le simțim mai toți că sunt greșeli și de care prin urmare nu avem a ne teme că se vor întinde prea departe.

„Dar trebuie să vorbim în contra acelor neologisme de prisos cari se strecoară prin scrierile noastre, fără a bate prea tare la ochi și ne înstrăinează limba din ce în ce mai mult dela înțelesul ei popular. Pentru ce să dicem d. e. *este suficient*, cuvânt pe care nu'l înțelege nici un țeran român; și să nu dicem „este de ajuns“, cuvânt de origine asemenea latină, însă înțeles de toată lumea? Tot așa va trebui să dicem „a ajunge la ceva“ în loc de *a parveni* sau *a parveni la ceva*; „agerime“ în loc de *sagacitate*, „adâncit“ în loc de *aprofundat*, „din adins“ în loc de *cu intențiune*, „deșertăciune“ în loc de *vanitate*, „a aiuri“ în loc de *a delira*, a *divaga*, „a înapoia“ în loc de *a restitui* și sute de alte exemple.

„Suntem încredințați că numai cu puțină luare aminte la această regulă, stilul multor scriitori de ai nostri s'ar îndrepta și s'ar face adevărat românesc, din prea împestrit și străin cum este astăzi.

III.

„Acolo unde astăzi lipsește în limbă un cuvânt, iar ideia trebuie neapărat să fie introdusă, vom primi cuvântul întrebuițat în celelalte limbi romanice, mai ales în cea francesă. (Nu vorbesc de terminii tehnici“).

„O condițiune ași adauge aici, ca să nu schimosim chiar și numele proprii din autorii clasici după cum le-au schimosit Francesii, și să dicem *Horace*, *Tite Live*, *Aristot*, cum dic și scriu mai toți câți vin din Francia, în loc de *Horățiu*, *Titu Liviu*, *Aristotele*. În aceasta și în

multe altele limba italiană ar fi poate mai bun model pentru noi; fiind mai asemenea în forme celei române.

„Și în privința acestui principiu, credem că ne putem înțelege mai toți scriitorii. El deschide poarta cea mare pentru neologisme, ce se introduc și trebuiesc să fie introduse în vechia limbă română. O transformare așa de radicală a statului român și în genere a provinciilor locuite de Români, precum s'a întâmplat dela 1848 încoace, nu s'a putut face fără a lăsa urme adânci în limbă. Sute de organizări nouă, mii de idei nouă, mulțime de cuvinte nouă — altfel nici nu se putea.

„Numai să nu uităm nici acele două îngrădiri puse principiului de mai sus:

„Antăiu, neologisme de introdus trebuiesc luate din limbile române, iar nu din limbi care ne sunt cu totul străine nouă, precum ar fi cea maghiară s'au germană.

„Al doilea, neologisme sunt numai atunci de primit, când ne lipsește cuvântul în limba de până acum, iar ideia trebuie *neapărat* introdusă. Acest *neapărat*, cere oare-care cumpănire. Nu lenea unui traducător din limbile străine de a găsi, fie și prin mai multe cuvinte, expresia congruentă în limba română, poate să autorise un neologism. Noi nu putem primi „măsura în ochi“ (n. *Augenmass*) în locul măsurii după simpla vedere, nici „salvagardarea“ atâtor oratori (fr. *sauvegarder*) în locul scăpării neatinse sau a păstrării în întregime“.

Autorul Criticelor ia afară dela regula arătată aici terminologia științifică. Pentru că pe când literatura și celelalte arte sunt produsul geniului național, care se deosebește dela un popor la altul, știința este produsul rațiunii, care e aceeași pentru toți oamenii; prin urmare aceiași cosmopoliți trebuie să fie terminii tehnicii ai noțiunilor științifice. Vom dice dar „etimologie“, „gramatică“, „filosofie“, „astronomie“, „psihologie“, „poesie“, „pictură“, „musică“ pentru-că așa se află în toate limbile culte; și nu vom dice, *verbăment*, *limbăment*, *sciement*, *stelăment*, *suflement*, cum încercase a dice școala puristă. Terminologia științifică o luăm din limbile clasice vechi, din elina și latina, de unde o iau toate națiunile.

Sub nrul IV, dl Maiorescu vorbește mai pe larg despre vorbele de origine slavonă, pentru cari n'avem în limbă alte vorbe române, ca să le putem înlocui. Prin urmare „înlocuirea lor cu neologisme ar fi o greșală și este cu neputință“. Desvoltând regula privitoare la această clasă de cuvinte, dl Maiorescu critică direcțiunea școlii etimologice, care voia să alunge din limbă toate cuvintele de origine străină și să le înlocuiască, unii cu vorbe latine, alții cu italiene sau franceze. Asemenea combate purismul lui Aron Pumnul, și stabilește regula, care am încercat a o resuma în acest articol mai sus, regulă după care nu trebuie să înlăturăm cuvintele înrădăcinate în limbă, ori de ce origine ar fi, când n'avem alte cuvinte românești, cu cari să le înlocuim.

„Cuvânt înrădăcinat“ — urmează autorul — „este acela, al cărui înțeles face parte din întreaga viață sufletească a poporului; și semnul

acestei înrădăcinări este întrebuițarea cuvântului în toate manifestățiunile geniului unui popor: în rugăciunea isvorită din credința sa religioasă, în proverbul eșit din înțelepciunea sa lumească, în povestea născocită de fantasia sa, și în poesia înflorită din adâncă sa mișcare“.

„Cine, înțelegând odată această comoară sufletească a poporului, cuprinsă în cuvinte, s'ar mai pute gândi la sunetul brut al unui cuvânt și nu mai ântâi la tot cuprinsul seu intelectual?“

Sunt douăzeci de ani, de când a scris dl Maiorescu aceste regule, și sunt treizeci și trei de când a început critica în contra falsei direcțiuni de atunci a literaturii și a culturii noastre naționale. La început lupta a fost înverșunată; însă cu timpul oamenii începură a recunoaște adevărul. Mai ales generațiunile tinere din toate provinciile române au îmbrățișat cu căldură ideile noiei direcțiuni. Cu toate acestea sunt încă multe desarmonii menite a dispăre; sunt multe cuvinte și forme cari deosebesc încă până la un grad limba cărturarilor din România de a acelor din țările vecine. Și trebuie să ne bucurăm, când vedem că tocmai veteranii literaturii noastre se ridică din nou în contra acestor deosebiri, și tocmai de acolo de unde chiar la începutul literaturii s'a audît cel mai pronunțat glas pentru unitatea limbei literare.

Lucrul este firesc, pentru-că în Ardeal și în țările vecine limba e mai expusă influințelor străine, și acolo trebuie să fie mai vie tendința pentru păstrarea și unitatea ei. E firesc și e trebuință, ca în prima linie Asociațiunea română pentru literatura și cultura poporului român să lucreze pentru acest scop.

Cum și prin ce mijloace?

Această Asociațiune, care face Academiei române o concurență demnă de laudă prin activitatea sa pentru cultura și unitatea culturală a poporului român, a întrebuițat și până acum cele mai bune mijloace pentru realizarea marelui seu scop, în care intră și unificarea limbei literare. Ea a întreprins o grea lucrare pentru vulgarizarea științei, Enciclopedia română; îngrijesce de răspândirea literaturii prin edițiuni populare, accesibile tuturor; premiază colecțiuni de literatură poporană; s'a organizat în secțiuni pentru împărțirea activității membrilor sei după specialități; a înființat și continuă a înființa biblioteci populare și ambulante; are numeroase despărțăminte în toate ținuturile, cari lucrează pentru răspândirea ideilor și lucrărilor Asociațiunii în masele poporului și se îngrijesc de înmulțirea mijloacelor pentru susținerea și mărirea acestei nobile și sacre instituțiuni.

Se urmeze pe această cale, să recomande tinerelor generațiuni studiul serios al literaturii și limbei române așa cum se vorbește și se scrie de scriitorii cei buni în România, pentru-că aici s'a păstrat și s'a dezvoltat limba română în toată bogăția și frumseța ei; să îngrijască prin toate mijloacele de-o răspândire cât se poate mai întinsă a operelor scrise de poeții și prosatorii nostri, cari și întru-cât merită a servi ca modele.

Pe cale oficială, prin măsuri regulamentare, nu cred că ar fi bine nici cu putință a se impune uniformitatea, nici a limbei nici a ortografiei.

Nu e bine a se impune pe cale oficială, prin măsuri regulamentare uniformitatea nici a limbei nici a ortografiei, căci dacă cei chemați a serie ar fi obligați să serie o limbă de comandă, i-am împedeza de a aduce limbei îmbunătățirile cerute de progresul culturii. Și nu e cu putință, pentru-că limba noastră nu și-a sfârșit încă procesul unei depline dezvoltări literare, și pentru-că n'avem încă un dicționar românesc, care să ne înfățișeze o limbă fixată, dacă nu ca limba francesă în dicționarul lui *Littre*, sau ca cea italiană în dicționarul Academiei *della Crusca*, cel puțin aproape.

În ortografie, Academia română a hotărât în adevăr pentru publicațiunile sale o sistemă, care în România s'a impus oficial și în administrațiunea publică. Însă cum dicea dl T. Maiorescu ca raportor al comisiunei pentru noul proiect de ortografie în ședința Academiei dela 1880, hotărîrea Academiei „nu desleagă și nici nu atinge toate întrebările ce ni-le pune ortografia română“. S'a crezut, că „de-ocamdată e bine să se însemneze prin câte-va liniiamente mari forma generală a scrierii noastre, lăsând anilor viitori sarcina de a fixa toate amănuntele ortografice, unele în parte atîrnînd dela o lucrare definitivă asupra gramaticei și asupra vocabularului limbei române“. (Maiorescu, Critice, v. II, p. 445). Sistema ortografică a Academiei, deși încă destul de defectuoasă s'ar putea primi provisoriu și pentru publicațiunile „Asociațiunii“ însă fără tendința de a o impune și țiaristicei și altor publicațiuni în afară de societate, ceea-ce nici nu s'ar puté face.

Atât pentru limbă cât și pentru ortografie, e bine să se lase liber câmpul controversei și al polemicei. Și aici, ca în toate problemele de sciință și literatură, pe această cale poate eși la lumină adevărul și se poate atinge ținta dorită. În republica literaturii și sciințelor ideile, principiile și sistemele n'au trebuințe să fie impuse prin regulamentări oficiale, ele se impun singure prin propria lor valoare.

Numai prin studiu și prin critică serioasă se pot îndrepta mulțimea greșelilor de limbă și de gramatică, cari mișună prin publicațiunile românesce atât aici cât și peste munți: greșeli cari vin, acolo din influența germană sau maghiară, aici din influența francesă și din ignoranța multor făcători de cărți și de țiare, cari n'au nici chemarea, nici pregătirea pentru asemenea lucrări.

Să căutăm a înlătura din câmpul literaturii pe cei nechemați și în special pe *Evrei*, cari aici adese-ori fac din literatură o speculă de câștig și un mijloc de corupțiune a limbei și a moravurilor. Să stăruim pentru înlăturarea piedecilor cari, dacă nu ne pot isola cu desêvirșire, dar îngreuiază foarte mult comunicațiunea intelectuală între Românii din regat și cei din provinciile vecine. Când presa, care are așa de mare influență, va fi scrisă de oameni competenți, cum sunt cele câte-va reviste și țiare principale din regat și de peste munți; când țiarele și cărțile românesce

vor pute trece libere peste granițele regatului, cum trec la noi toate diarele și cărțile din străinătate, atât cele bune cât și mai mult cele rele; când se vor pute ceti pretutindeni între Români frumoasele scrieri ale Negruzzilor, Bălcescilor, Odobescilor Alexandri, ale naționalistilor Delavrancea, Ollanescu, sau dintre cei mai tineri, ale lui Vlăhuță, Coșbuc, Șt. Iosif ș. a.; — atunci se va pute realiza mai lesne și mai repede o unitate mai deplină a limbei literare, care astăzi o dorim.

Ar fi bine, ca revistele și diarele noastre să țină totdeauna câte o rubrică deschisă pentru însemnarea și critica greșelelor de limbă, cum face dl Iosif Vulcan în „Familia”. Vom fi făcut un pas înainte pe această cale, când unii nu vor mai germanisa, alții nu vor mai franțози limba, când vom fi desvătăat pe ai nostri de aici de a-și mai abandona fruntea pe sinul poeziei ca pe sinul unei femei bună și dulce; de a mai pleca în viaj pentru Paris și de a da randevuuri lui Jean și Jacques, căror le-a spuseră că-l vor găsi la el; de a manca dela postul lor pentru-că au foame și frig; de a avansa în mod fudroyant și a căuta să ne frapeze cu abundența sa „abundința solului fertil” sau a sursei inepuizabile a fantasiei lor; de a se annuia până la plictis în solitudine, pentru-că ar fi prea pansivi; când nu vor mai scrie princip, augur, martir, în loc de principiu, auguriu, martiriu, confundând astfel ideile deosebite ce exprimă aceste cuvinte, sau: eu mă sui pe plai, eu rămâi, cei, în loc de mă sui pe plaiu, rămâi, cei, fără să țină samă, că u scurt după vocală nu se poate lăsa afară fără de a trunchia cuvântul sau uneori, fără de a-i schimba înțelesul.

Un galicism foarte des întrebuințat chiar și de cei mai competenți în vorbire și scriere este conjuncțiunea francesă *or*, sau mai rău *orî*, în loc de românescul: *deci*, *prin urmare*, *așa dar*, *acum*, ca d. e. în următoarele frase: „Chestiunea e: care din literați s’au abătut dela limba neaoș populară, cei din regat, sau cei din afară de regat? Evident, că greșala a trebuit s’o facă cei mai slabi, și care s’au desvoltat mai puțin independent, și în condițiuni național-sociale mai nefavorabile. *Orî*, aceștia din nenorocire nu pot fi decât frații noștri din țările subjugate”.

Au fost și sunt încă în bună parte și cei din regat. N’avem decât să luăm bunăoară terminologia militară, ca să rămânem uimiți de greutatea ce trebuie să întâmpine bietul țeran, până să învețe acea limbă pășărească în care multe, dacă nu toate ideile, cred că s’ar pute spune cu vorbe românesci. De sigur aceasta trebuie să fie una din cauzele bătăii și brutalității în armată. În statul major român avem ofițeri literați cu înaltă cultură: pentru-ce nu-și dau silința, să înlătore asemenea difcultăți și să introducă o terminologie mai românească?

Tot așa ar trebui, ca și Românii de peste Carpați să înceteze de a mai *escrie concursuri cu emolumente*; de a *vorbî în meritul cestiunii*, din incidentul cutărui eveniment; de a se reprezenta înaintea autorității, pentru de ai arăta că care este opiniunea lor; de a face însoțiri economice după esemplul *premiers*; de a se produce sau a da producțiuni teatrale și musicale; de a lucra cu ușurință, pentru că e de lipsă de a face abonenți în loc de abonați

de a mai da *garanță* în loc de garanție sau *chezășie*, fără să observe că *garanță* (fr. *garance*) e numele unei plante numită românește *roibă* lat. *rubia tinctorum*, din ale cărei rădăcini uscate și pulverisate, se face colome roșie; sau în loc de a face *societăți* ori *asociațiuni economice, reprezentațiuni teatrale, concerte musicale* ș. a.

S'ar pute scrie un bogat vocabular de cuvinte și construcțiuni luate de cărturarii nostri cu ușurință, poate pentru-că le e mai cu înlesnire din limbele francesă, latină, germană sau chiar din cea ungurească. O asemenea lucrare ar rămânea ca o curiozitate filologică, ca o ciudată dovadă despre starea de astăzi a limbei noastre literare.

*

XI. „**Tribuna**“ în Nr. 158 scrie „*În chestiunea unificării limbii literare*“ :

Dl doctor Vaida-Voevod, în numerii dela 181—185 ai „Gaz. Trans.“, a publicat un articol, care a fost o penibilă surprindere pentru toți aceia cari susțin cu vorba și cu condeul inițiativa „Asociațiunii“.

Dl doctor a dovedit că o reformă, cât de salutară, găsește la început adversari chiar printre bărbații, cari prin inima și spiritul lor stau deasupra vulgului nesciutor.

Dar să precisăm faptele :

Comitetul central al „Asociațiunii“ vedând primejdia ce amenință limba cărturarilor nostri prin influința culturii maghiare, a decis să pună stavilă acestei influențe propunând ca unele expresii și în special termenii tehnici de știință, jurisprudență, administrație, comerț etc. *întru cât aceștia constituiesc în românește un non sens*, să fie înlocuiți cu expresiuni corecte și consacrate în limba scrisă din România. „Asociațiunea“ a atras atențiunea în acelaș timp și asupra sintaxei falsificate prin construcția ungurească, propunând măsuri de a să scrie în viitor în spiritul limbii românești.

Unde vede dl doctor Vaida în aceasta inițiativă patriotică și firească gândul ascuns de a *subordona cu totul* graiul ardelenesc limbii scrise în Regat? Cei ce au pus la cale această mișcare literară știu prea bine, că limba ce se scrie de regulă în România nu se poate da ca *model fără rezervă*. Și deci nu poate fi vorba de „unificare desăvârșită“ a unei limbi literare. Ceea-ce urmărește „Asociațiunea“ e unificarea limbii în părțile ei bune. Altfel nu ar fi unificare ci curată nebunie. „Asociațiunea“ nu vrea să oprească pe nimeni să scrie: tină, lesne, pieptar, aprinjoare, căci dialectul ardelenesc are tot atâta drept la viața literară ca și ori-care alt dialect românesc, ba ar fi o crimă chiar dacă unele comoare ale acestui dialect nu s'ar pute vre-odată validita în literatură. Reprobăm însă provincialismele locale, maghiarisme, și germanisme neînțelese de toți Românii din Ungaria. E o sfântă datorie pentru „Asociațiune“ și pentru ori-ce Român de inimă de a se ridica cu ultima vigoare contra acelor capete înguste, cari ar cuteza să susțină că e bine a se întrebui-

înța expresii ca: lăsămēt (hagyaték), verbalitate (szóbeliség), a repăși (visszalép) etc. Toți Românii trebuie să fie scârbiți până în adēnul sufletului lor de scriitori cari scriind românesc *cugetă unguresce* sau nemțesc și scot la lumină propoziții ca: „a *denegat subșternerea* protocolului“ (a refuzat să presinte procesul verbal) „a fost *denumit* de vice-colonel“ (a fost numit locotenent-colonel) „a *incurs* 25 fl.“ (s'a încassat, primit).

Și astfel scriu la noi fruntașii în diare și în acte oficiale; excepțiunile sunt foarte rari.

Nu pot considera decât ca un regretabil „lapsus calami“ afirmarea dlui doctor Voevod, că nu „Asociațiunea“ ci Academia din Bucuresci, ca for suprem al culturii romānesci, e chemată a crea unitatea limbei literare. Cu alte cuvinte: dl doctor pretinde că „Asociațiunea“, expresia personificată a culturii Romānilor de dincoace de Carpați, nu are nici un amestec, în materie de limbă. Ea trebuie să privească cu brațele încrucișate cum cangrena maghiarismului se întinde din ce în ce în organul cel mai sublim ce-l are un popor: limba națională. Ea, după dl doctor, trebuie să tolereze această stare chaotică fără să-și dică cuvēntul. Trebuie să aștepte să vie Academia din Bucuresci să ne scape din miseria maghiaro-nemțescă, în care ne-am înfundat ai dice cu drage inimă. Și ce să așteptăm? Stați și ascultați: „Fiind-că până astăzi nici în România nu există unitate în limba literară, sunt strade cari se numesc „Dorobanți“ și „Dorobanților“, „Scaunele“ și „Scaunelor“, limba diariștilor din Bucuresci e plină de turcisme, franțozisme etc. Creeze Romānii de dincolo unitate literară și atunci o vom primi și noi“.

Argumentațiunea dlui doctor ne duce fatal la conclusiunea, că dacă Academia va tolera încă 25 ani¹⁾ să se dică strada Scaunele și Scaunelor și dacă scriitorii de mâna a 2-a vor continua a întrebuița turcisme, noi acești de dincoace n'avem nici un drept să ne ocrotim limba! Eu am firma convingere că în această operă comună a unității limbei literare Românii de dincoace cât și cei de dincolo de munți își au partea lor. Noi vom face a noastră.

Dl doctor Voevod în articolul seu lasă a *subînțelege* că toți acei publiciști din România, cari în diare au criticat limba ardelenescă și au luptat pentru „unificare“ ar fi nisce *Levantini palavragii*, cari se folosesc de ori-ce ocașie spre a vorbi de rău de Ardeleni. În consecință dl doctor plătind răul cu rău, trage un sdravān frecuș *Levantimilor* aruncându-le în cap toate neajunsurile de cari pătinesce țeara în genere și limba în specie. De unde a pescuit dl Voevod pe acești Levantini distrugători de limbă? Scim că Levantinii, și peste tot Românii din regat, nu prea se pasionează de chestii de limbă, cu atât mai puțin de limba ce o vorbim noi. Dincolo viața politică primează totul. Din contră, toți cari și-au ridicat vocea în favoarea limbei noastre literare, ca dnii

¹⁾ Faptul e, că Academia, prin intervenția autorităților respective, ar puté să facă mult în chestia limbii. Firmele franțozești în mijlocul capitalei sunt o negligență neiertată.

Al. Hodoș, D. Dan, T. Raica, Popescu, Strajan, sunt născuți pe pământul Ardealului. Uitasem pe dl I. A. Basarabescu, talentatul novelist, Român get-beget, al cărui patriotism ardător îl lasă indiferent atât laudele mele, cât și ocările altora.

A.

XII. Tot acolo cetim în Nr. 207 încă un articol de dnul prof. D. P. Popescu „În chestiunea limbii literare” :

Chestiunea aceasta care cât-va timp a făcut să curgă atâta cerneală, pare a fi intrat sub pământ. Căldura primului entusiasm a cedat suflării reci a desinteresării complete.

Ai dice un foc de paie cu câte-va fâlășieri neputincioase, și nimic mai mult.

Am urmărit dela început cu atențiune toată polemica ce s'a desfășurat pentru și contra unității limbii literare.

Din tot ce s'a ȑis un lucru reese bine stabilit: 1. limba cȃrturarilor de peste munți e profund influințată de cultura maghiaro-germană; 2. aceasta înstrăinare de spiritul limbii noastre merge din ȑi în ȑi crescând.

Recetiți articolele adversarilor „unificării” și veți vedé că, în fond, sunt de acord cu noi. Ne deosebim numai în îndreptarea réului. Noi cerem o serie de măsuri cari bine aplicate vor da cu certitudine roadele așteptate.

Dnii Chendi și Dr. Voevod se mulțumesc a constata o stare de lucruri deplorabilă, dar sunt în contra ori-cărei încercări de reformă. Ei fac cum ar face un medic învechit într'o rutină neputincioasă, neîncredător în minunile terapeutice moderne, vrând să scape pe bolnav grație numai firei sale robuste. Evident, natura face mult, dar nu tot. Și dacă e adevérat, că civilisația nu e decât o luptă crâncenă în contra pornirilor firesci și că spiritul omenesc e un corector vecinic și constant al naturii, nu véd pe ce ar puté basa dnii Chendi și Dr. Voevod inexplicabila lor nepăsare. Limbile se formează nu se reformează ne spun dumnealor, vrând desigur a afirma prin aceasta, că o limbă — ca ori-și-ce organism viu — își urmează calea evoluțiunii în afară de voința noastră.

Dacă dnii Chendi și Dr. Voevod ar fi înțeles limba română în totalitatea ei, n'am fi avut poate nimic de obiectat.

Astfel de reforme linguistice totale și radicale nici odată n'au reușit. Dovadă Maxim și Laurian la noi. „Pleiada” din secolul al XVI-lea la francesi. Dar', pentru Dumneȑeu, acest lucru îl voim noi? Sustinut-a cineva reforma limbii românesce? Ceea-ce vrem noi, și o vrem cu ori-ce preț, e să punem stavilă, cu toate mijloacele posibile, urîtului obicei al cȃrturarilor de dincolo de a cugeta în limbi străine, de-a face împărecheri absurde de idei și de vorbe. Comis-am oare o crimă de neiertat, sfātuind pe consângenii nostri din Ungaria de a nu sări „de sub întrebare” în loc de *în chestie*, căci e o traducere verbală a expresiunii unguresci „a kérédeses alatti” și constitue un nou sens în românesce? D'a nu întrebuița „a conveni” în loc de: *a întâlni*, căci a conveni în acest sens, e o imi-

tație a nemțescului *zusammenkommen* (összejöni) pe câtă vreme acest cuvânt în românesce însemnează: *a se înțelege* etc. etc.?

Când cărțile de școală vor fi controlate și compuse într'o limbă convenabilă, când țiaristii își vor da toată silința de a pătrunde spiritul adevărat al sintaxei și al lexicologiei românesce, din acel moment chestiunea unității limbii literare va fi pusă pe adevăratul ei teren. Aceasta nu e o chimară irealisabilă. Nu cred că cineva ar cuteza să susțină cu mintea întreagă, că pretendem un lucru absurd. Nu trag la îndoială buna credință nimănui, dacă întreb pe dnii Chendi și Dr. Voevod, dacă nu era mai bine să-și întrebuinteze luminile lor în folosul unei cauze sfinte, și nu la dărimarea ei? Dl Dr. Voevod mai ales, s'a arătat de o îngustime de vederi patentă, luând justele noastre critici de simplă fanfaronadă de gazetari, nesciind probabil că toți câți ne-am ridicat vocea în chestiunea aceasta suntem născuți și crescuți pe pământul Ardealului și că avem dragoste de neam, cel puțin cât domnia sa.

Nu, dle Dr. Voevod, nu spiritul de „Zeflema“ ne-a pus condeiful în mână să luptăm sub stindardul unității limbii literare. Dacă n'a-ți găsit alte argumente în contra inițiativei noastre, suntem fericiți, căci cauza ce apărăm e ca și câștigată.

Dar' Domnia Voastră a-ți mai făcut o afirmație, care, recunosc, merită atențiune. A-ți đis că noi acești din România n'avem dreptul să dăm sfaturi lingvistice de oare-ce limba scrisă aici e tot atât de defectuoasă. Diarele noastre, neexceptând „Monitorul oficial“, sunt pline de erezii. Ce e drept, n'ați produs o singură citațiune spre întărirea acestor afirmațiuni, iar chiar dacă făceați, ce dovedea aceasta? Nimic alta decât că nici la noi nu toți cari mănuesc condeiful sunt și scriitori, cu toate că — până la proba contrară — vă desfid a-mi arăta, chiar în gazetele noastre de mână a doua, erezii de limbă comparabile celor comise ȕilnic dincolo de munți, de cei mai de frunte cărturari.

Cum vedeți, dnii mei, nu ne dăm înapoi d'înaintea argumentelor solide, dar lăsați însinuările, cari nu sunt de nici un folos.

*

D. P. Popescu.

XIII. „Revista Ilustrată“ din Bistrița 15 Iunie v. a. c., publică sub titlul „*Ortografia unitară*“, următorul articol:

Marea chestiune a ortografiei unitare e pusă ca obiect de discuție în ședința plenară a secțiunilor Asociațiunii din 13 și 14 Iulie a. c. Materialul pregătitor al acestei discuții ni-s'a trimis și nouă. Drept aceea ne luăm voe a face câteva observații la propunerile făcute de secțiunea literară. Chestiunea o ținem atât de însemnată și am fi dorit să vedem o mare discuție deslănțuită în presa noastră. De altcum noi am luat cuvântul și în Nrul apărut la 1 Martie. Acum chiar am primit „Drapelul“, unde discută dl Dr. V. Branisce.

Secțiunea literară a Asociațiunii militează pe lângă ortografia stabilită de Academia română în sesiunile generale din 1880, 1881 și 1895.

Fără îndoială că Academia română e singurul for competent în această materie. Numai cât trebuie să ne întrebăm, că oare Academia română a rezolvat chestiunea ortografiei în mod satisfăcător? și că oare ortografia Academiei române a fost adoptată și e întrebuințată în scrierea limbei noastre?

Regulele ortografice stabilite de Academia română le considerăm de cunoscute, căci aceste reguli le propagă și urmează școalele noastre. Le publică și raportul secțiunii literare, care constată, că aceste reguli nu se observă aji de *toți* scriitorii și mai puțin se observă de literații din România. Din parte-ne adăogăm, că ortografia Academiei nu se observă decât de foarte puțini scriitori și că în afară de în publicațiunile oficiale ale Academiei nu le observă nici chiar membrii Academiei și nu le-au observat nici chiar înainte de asta cu 20 de ani. Dintre organele de publicitate aproape nici unul nu urmează ortografia Academiei.

Care e cauza, că ortografia Academiei și-a câștigat chiar după 20 de ani așa de puțină popularitate în scrierea românească? Părerea noastră e, că Academia nu a dat o soluțiune potrivită ortografiei, iar' simțul obștei literare s'a desvoltat cu mult mai puternic în direcțiunea fonetismului, de cât să poată rămâne fixat cu etimologismul adoptat de Academia. Iar astăzi ca să pui pedeci în calea acestei desvoltări credem că e imposibil și fără reson.

Împrejurarea, că ortografia Academiei s'a adoptat în măsură așa de mică în scrierea limbii, e dovada cea mai eclatantă, că Academia nu a dat soluția potrivită chestiunei. Că ortografia stabilită la 1881 nu are trecere s'a convins și Academia însași, așa că în 1894 și 1895 a trebuit să revină asupra resolvării chestiunei, căci rămăsese în grozav anacronism, mai ales cu *u* mut. Nu-l mai scriea nimenea, decât Academia oficială.

Acum când am ajuns și noi peste munți să ne ocupăm de chestiunea ortografiei, oare e corect, ca să fim atât de retrograți, să primim un punct de plecare peste care a trecut aproape toată lumea? — Așa credem, că nu poate fi corect. Motivele, invocate de secțiunea literară pentru adoptarea ortografiei stabilite de Academia, nu ne conving.

Tendența de a arăta prin scriere și anumite înțelesuri nu e un avantaj numai al ortografiei etimologice. Această tendință se valorizează și în cea mai fonetică ortografie.

Că la noi s'ar fi format un fel de tradiție în urma întrebuințării de atâta vreme a ortografiei Academiei — nu ni-se pare o observație în de ajuns de reală. Întrebuințarea ortografiei acesteia s'a practisat mai numai în școală. Nici această praxă nu a fost generală, căci a depins dela profesorii de română, dacă au admis-o sau nu. Mulți dintre profesori nu s'au putut împăca cu dânsa și și-au susținut ortografia lor îmbătrânită. Ortografia urmată de diaristica noastră e trecută mult peste ortografia Academiei. Chiar și ortografia urmată de organul Asociațiunii e mai progresată.

Motivul, că după ortografia fonetică prea ni s'ar da să vedem trecute cuvintele prin schimbări curioase (*văd, vezi, văzînd*) încă nu-l putem considera destul de temeinic. Dacă exprimarea cuvintelor ne face să vedem schimbări atât de curioase, de ce să ne pară curioase schimbările în scrisoare? Dacă rupînd cu ortografia de ađi, am scrie foneticesce, schimbările ni s'ar părea curioase numai până când s'ar obicinui ochiul cu formele cele nouă. Scrierea cu cirile încă nu a fost așa de curioasă.

Că ortografia Academiei nu sătisface necesităților, dovedesce și secția literară, căci află de lipsă de cîrpit și propune mai multe modificări și întregiri.

Să ne ocupăm în fuga condeiului și cu acestea.

Regula, ca *șc* să se scrie numai la sfîrșitul rădăcinii verbelor de conj. IV. cu *sc* (*urmăresci*), iar încolo dacă tonul nu se schimbă prin fleționare să scrie cu *șt* (*știință*) — nu e complectă și nu e corectă. Cum să se scrie pluralul adjectivelor terminate în *esc* (*romănesc, românești*?) A scrie apoi *cunosci* și *cunoștințe* nu e consecvență ortografică.

A se scrie perfectul simplu-istoric cu *u* și nu numai cu *i* pe motivul că *u* sună la fine — nu e trebuință. La substantivele terminate în *i* e cu totul alta rațiunea lui *u* (*mălaiu*), decât la acest perfect.

Regula pentu genitivul substantivelor feminine și adjectivelor (*ei, ii*) e corectă. Nu ținem de corect, ca genitivul sing. al pronumelui *care*, la feminin să se scrie *cării, căriia*.

Pronumele *me* și *se* să se scrie fără nici un semn grafic, nu e îndreptățit pentru *mă*.

Cea mai grea chestiune de rezolvat în actualul stadiu al ortografiei e scrierea lui *ă* și *i*. În această privință ori-ce regulă s'ar stabili nu sunt de ajuns și nu sunt consecvente. Unde pui, că urmarea lor dă cele mai mari greutăți în școală atât profesorilor, cât și elevilor. În viață apoi aici sunt cele mai mari divergințe și greșeli.

Explicațiunile pentru întrebuițarea lui *ă* și *i*, date de secțiunea literară cu puține excepțiuni sunt bune. Nu înțelegem de ce să se scrie *femeiă* (cu *ă* la fine) când sună *e* (*veseliă, gălăgiă, voiniciă* în loc de *veselie, gălăgie, voinicie*).

La scrierea lui *i* nu înțelegem pentru-ce să se scrie contra regulei date: *têrg, vênt, rënd, vêrf, strênge, dênsul*.

Exigențele etimologice în principiile admise de Academia română se reduc la etimologia română, nu la cea latină, căci nu putem pretinde dela toți Românii să scie face etimologie latinească. De aceea și scoaterea în relief a necesităților etimologiei latine o credem de ne corectă în principiile stabilite de secțiunea literară.

Drept conclusiune suntem de părerea că o ortografie stabilită pe base de fonetism temperat cu necesități etimologice nu are viitor. Cu atât mai puțin va avé viață o ortografie retrogradă față cu actuala ortografie din presa noastră.

A serie în loc de *ea* și *oa* iar' *é* și *ó*, a ne rentoarce la etimologia latină în căutarea vocalelor obscure, a primi iar pe *í* și *î*, *ű*, *ă* etc., a spori semnele, când și așa avem prea multe, nu e practic.

Simplificarea în ortografie să ne fie scopul. Cu cât vom ști face o ortografie mai simplă și mai ușoară, cu atât va avé mai mare viitor. Aceste condițiuni le întrunesc însă numai fonetismul pur.

Dr. Victor Onișor.

DOCUMENTE ISTORICE.

Instrucțiune pentru centurioni (căpitani.)

1. Fiesce-care centurion (căpitan) să-și aibă toate mădulările companiei sale petrecute cu numele într-o tabelă, și tot deodată să îndatoreze pe supușii săi oficeri, ca fiesce-care să-și facă tabelă pentru guardiștii și-și supuși după formulariul, ce i-se va da. Această tabelă are să se cetească totdeauna, când iasă companiile afară, și anume fiesce-care decurion (căprariu) va ceti tabela supușilor săi guardiști, și va face raport la decurione maior (Strajămaster) al său, iar' acesta raportează căpitanului său, câți și din ce pricină lipsesc, iară căpitanul este datoriu a raporta mai marilor săi dacă vor fi de față.

2. Fiesce-care căpitan, sau în locul său un decurione major va avea o tabelă pentru rânduiala slujbelor, ce au de a face guardiștii din centuria (compania) sa, după formulariul care i-se va da, iară pentru slujba, ce va fi datoriu a face fiesce-care guardist, are să i-o facă cunoscut cu o ȳ mai nainte. Repartiția pentru slujbă o primesc centuriile (companiile) dela vice Pri ? (nu Tribun?).

3. Centuriile (companiile) cât mai îngrabă să se puie la rânduială în termin de 8 ȳile așa, ca fiesce-care guardian să-și scie locul său ori când va eși afară centuria (compania).

4. Centurionele să aleagă pre cei-ce au puscii de o parte, și pe cei cu piștoale și lănci de altă parte, și așa să se facă muștra.

5. Centurionii, vice-centurionii, decurionii majori, decurionii și vice-decurionii vor eși la muștră de două-ori pe săptămână, adecă Marția și Miercurea dimineăta la 8 ceasuri, iar' Dumineca și sêrbătoarea după ameaȳi la două ciasuri vor eși centuriile (companiile) întregi.

6. Fiesce-care centurione va hotări un loc de muștră și alt loc alarm, în care să se adune guardiștii la vreme de primejdie, și aceasta va fi curtea bisericei.

7. Semnul de primejdie va fi doba, sau în lipsa acesteia clopotul tras într-o dungă.

8. Fiesce-care centurione va avea (lângă*) sine în toată vremea guardiaș ca ordonanȳ, pre care să-l poată trimite, — împărți — porunci. La această slujbă va fi dator fiesce-care guardist pe rënd.

*) Cuvântul „lângă“ lipsesc în textul. *Voileanu*.

9. Fiesce-care centurion este dator după primirea acestei instrucțiuni în termen de 8 zile a conserie tabelele, ce i-se vor da câte două exemplare, unul pentru sine, iar altul pe seama vicetribunului cuviincios.

10. Fiesce-care centurion să poruncească guardiștilor săi, care n'are nici un felu de armă, ca până în trei zile să-și facă măcar o lance, iar cei ce nu au mijloace să-i îndrepteze la vicetribunii cuviincioși, dela care vor primi lăncile cuviincioase.

11. Guardia națională din ținutul Brașovului, deosebit din fieș-care sat toată centuria va avea cassa sa de bani, în care vor intra pedepsele de bani și taxele aceloră, cari sau pentru vîrstă, sau din alte pricini nu pot sluji la gardă.

Această casă se va îngriji de centurioni și vice-centurioni, cari la sfîrșitul fieșce-cărui fîrtal de an vor avea a da vice-tribunului socoteala cu cvitanție, iar de jumătate de an Companiei întregi.

12. Preoții, cîntăreții, învățătorii de școală, bătrânii neputincioși și văduvele sunt scutiți de slujba guardii, și pentru această scutire au să plătească 30 cr. argint pe an, jumătate înainte, și jumătate la sfîrșitul anului. Săracii cunoscuți sunt scutiți de această taxă, iar' cei bogați dela Săcele și dela Bran vor plăti afară de taxa hotărîită deodată pentru totdeauna 10 florini argint pentru susnumita scutire.

13. Fiesce-care centurie pentru pricinile atingătoare de gardă va avea judecătoria sa alcătuită din centurionele companiei, de a vice-centurionului, un decurione maior, un decurione, un vicedecurione și 2 guardiști, pe cari îi va denumi centurionele.

14. Pedepsele pentru pricini, ce se țin de gardă sunt următoarele:

a) când nu es la mustră e 20 cr. C. M.

b) când nu es la lagăr e 2 fl. — " " "
și în trei zile esercir cu 3 cătane.

c) când nu es la vardă 1 fl. — " " "

d) când nu es la esercir 2 " — " " "

e) când nu es la comandă sau escortă . 2 " — " " "

f) când nu ese la ordonanță — " 30 " " "

g) când vre-un guardist fuge din lagăr dela vardă, dela comandă sau dela esercir, se va aresta prin căpitanul respectiv și se va trimite legat la prefectură, spre a-și lua cuvenită pedeapsă;

h) când un guardist, fiind în slujbă, vatemă cu vorbe pre alt cuar-dist de rînd, se va pedepsi cu arest de 3 zile, iar dacă vatemă pe un mai mare ales se va închide pe 7 zile.

i) dacă un guardist, în slujbă fiind, întrebuițează silă asupra altui guardist de rînd, se va pedepsi prin judecătoria companiei după împrejurări, iar dacă va întrebuița silă asupra vre-unui din mai marii sei, se va trimite legat la tribunul său respectiv spre a-și lua cuvenită pedeapsă.

15. Centurionii și vice-centurionii vor îngriji ca fie-care guardist să prețuiască și să susție neatîrnarea guardii naționale române, ca unul dintre cele mai scumpe drepturi ale națiunei române.

16. Aceste instrucții pe cât se ating de centuriile întregi să se publice prin centurionii cuviincioși, și fie-care centurione să îndatoreze pre oficerii și suboficerii săi, ca să le ia în copie spre îndreptarea lor.

Brașov, în 3/15 9-bre (Novembre) 1848.

K. Săcăreanu m. p.,
V.-Prefectu.

SCIINȚĂ, LITERATURĂ ȘI ARTĂ.

Bibliografie.

„Enciclopedia Română”, publicată din însărcinarea și sub auspiciile „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, de Dr. C. Diaconovich, prim-secretarul Asociațiunii. Vol. III, Fasc. XXVIII (*Prislop-Ricoșet*).

Aparițiunea acestui fascicol a întârziat timp mai îndelungat din cauză, că în decursul lunilor de vară colaboratorii publicațiunii în cea mai mare parte fiind absenți dela domiciliul lor, redacțiunea nu poate conta la sosirea regulată a manuscrisurilor și corecturilor, și astfel e silită a întrerupe activitatea sa în timpul vacanțelor.

Fascicolul apărut acum, după reluarea firului lucrărilor, se presintă tot în aceleași condițiuni bune ca și părțile de mai înainte ale acestei mari publicațiuni și cuprinde peste 1000 articole, anume restul lit. P, întreagă litera Q și preste jumătate din litera R. Și de astădată vedem, că redacțiunea a dat o deosebită atențiune articolelor de interes special românesc, ceea-ce arată între altele numeroasele biografii românesce, precum : Procopian, Pumnul, Pușcariu, Quintescu, Racocia, Racovița, Radian, Radu, Rădulescu, Raica, Ramonțiai, Rațiu, Rednic, Repta, etc. Istoria naț. a Românilor este reprezentată prin numeroase articole, dintre cari amintim : Radu (de Dr. D. Onciul) și un art. mai mare despre Regimintele grănițeresci din Transilvania și Bănat (de prof. V. Șotropa). Din partea bisericească remarcăm mai multe articole de Dr. A. Bunea (mănăst. Prislop), C. Auner (bis. Radu Vodă, Reformata bis. etc.) și Dr. Radu (Protestantism, Reformațiune, etc.) Un articol mai mare ne dă bogate informațiuni despre Rhaeto-Români, istoria și stările lor. În partea literară găsim scrieri valoroase de M. Străjan (Provența limba, Purism, etc.), iar în cea filosofică articole de Gr. Pletos și M. Dragomirescu. Foarte numeroase sunt de astădată articolele de drept public, luate în cea mai mare parte de prof. Val. Ursean (Puterile statului, Regalitate, Reprezențațiune naț., Responsabilitate, Restaurațiune, Revoluțiune, etc.). Igiena și medicina sunt reprezentate prin mai multe articole de Dr. I. Felix (Prostituțiunea, Rabia, Rachiu, etc.) Dr. Felix jun., Dr. Imerwoll, Dr. Tălășescu, etc. Din partea geografică amintim : Prutul de Ianescu și Putna de D. Olinescu, care a lucrat și numeroase art. de jurisprudență. Articole de interes economic găsim de D. Idieru (Proletar, Protecționism, Renta) și Nacian (Proudhon). Din ramul științelor naturale amintim în fine numeroase art. din botanică de Z. Panțu și Radian, din zoologie de prof. Moșil și P. Voitești, din mineralogie de L. Mrazec.

Restul publicațiunii va cuprinde aproximativ, încă 4 fascicule cu 7000 articole, dintre cari fasc. 29 e pus deja sub tipar, și astfel lucrarea va fi pe deplin terminată în primăvara anului 1903.

Abonamentele se fac la W. Krafft în Sibiu și se primesc numai pentru publicațiunea întreagă. Prețul de prenumărare pentru un tom broșurat cor. 20 legat cor. 23.20 (în România: lei 25, resp. 28.50).

